

ATTACK ↘

НАДВОР ОД ЕКРАНОТ:

РАЗОТКРИВАЊЕ
НА ДИГИТАЛНОТО

РОДОВО БАЗИРАНО

НАСИЛСТВО

НИЗ КРИТИЧКИ
ОСВРТ

ИЗДАВАЧ:

Здружение за еднакви можности Мрежа Стела
Ул. Архиепископ Доситеј бр. 39-16 Чаир, Скопје www.stella.mk
info@stella.mk

ЗА ИЗДАВАЧОТ:

М-р Наташа Димова, Претседателка

УРЕДНИЧКИ:

Д-р Лура Положани, Соосновачка на Мрежа Стела
М-р Сара Миленковска, Соосновачка на Мрежа Стела

ДИЗАЈН:

Monday Digital Agency

ГОДИНА НА ИЗДАВАЊЕ:

2024, Скопје

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Публикацијата е дел од проектот „Кога дигиталното родово-базирано насилство излегува надвор од екранот“ кој го спроведува Мрежа Стела, финансиран од Владата на Швајцарија.

Содржина:

Вовед	4
The Female Rage	6
Фатос Груби	7
Дигиталното родово базирано насилство	8
Тања Стојчева	8
Важноста на AI Писменоста во борбата против дигиталното родово базирано насилство	14
проф. д-р Боби Бадаревски	14
Родово базирано насилство во дигиталниот свет: Circulus vitiosus на офлајн насилството и патријархатот	22
вон. проф. д-р Ангелина Стојаноска	22
Новинарките постојана мета на онлајн закани и говор на омраза, но сторителите ретко се казнети	26
Марта Стевковска	26
Дигиталното родово базирано насилство е во пораст, но младите не го препознаваат	31
Антонија Поповска	31
Одржливи услуги во локалната заедница за помош и поддршка во борбата со родово базирано насилство.....	35
Марија Камчева	35
Етичките предизвици на вештачката интелигенција во контекст на родовото насилство	40
Мартина Лозаноска Најдовска	40
Dhuna digitale me bazë gjinore	46
Нада Дости	46
Се уште чувствувам вознемиреност кога отворам „инбокс“	50
Анета Ристеска	50
Родово базираното насилство се прелева и во дигиталниот простор: Тивката борба на квир жените во Македонија	62
Александра Спасеска	62

Вовед

Менторската мрежа Стела со години работи на зајакнување на жените и девојките во сите полиња од нивниот живот. Академскиот и професионалниот развој, се само еден дел од начините на кои се омоќуваме и поддржуваме, а социјалниот и политичкиот живот на жените и девојките е исто така клучен за нивно себереализирање и ослободување од родовите стереотипи и очекувања. Но, не можеме да зборуваме за зајакнување на жените и девојките во националниот и локален контекст, кога родово базираното насилство е нормализирано и системски неадресирано. Во денешното секојдневие и дигитална средина, технолошки овозможеното насилство - е дел од животот на скоро секоја жена и девојка.

Со цел да ја доближиме оваа тема и да ја подигнеме свеста, ја ангажиравме нашата Менторска мрежа, поддржувачи, и експерт(к)и во ова поле за да информираме и да едуцираме за видовите на дигитално родово-базирано насилство и за начините на заштита, да создадеме безбедни заедници за споделување и поддршка, но и да покажеме отпор и самоодбрана од дигиталното насилство.

Постојат разни видови на дигитално родово-базирано насилство но сите имаат заедничка нишка- преживеаните од моментот кога почнува дигиталното насилство се чувствуваат исплашени и небезбедни во својата околина. Ова е директно прелевање на дигиталното родово-базирано насилство надвор од екранот бидејќи влијае на самодовербата, на физичкото и на менталното здравје, но и на целокупната добросостојба на поединецот/единката. Доколку преживеаните трпат закани, навреди, уцени или говор на омраза тогаш стравот и несигурноста само се зголемува и многумина не знаат како да се справат со овој проблем што директно влијае на функционирањето на нивните животи. Несигурноста и чувството на небезбедност се во голема мера присутни кај жените во Македонија. Ретко која жена досега не искусила страв од разни форми на родово-базирано насилство, било да е онлајн или офлајн.

Со цел да претставиме различни аспекти на дигиталното родово-базирано насилство и заштита и превенција, како и препознавање на последиците кои се случуваат откако една жена или девојка ќе биде изложена на ваков вид насилство, ја составивме публикацијата „Надвор од екранот: Разоткривање на дигиталното родово насилство низ критички осврт“ со 10 есеи и една поема кои на различен начин ја адресираа потребата од инфомирање за формите на насилство, институционална и законска заштита, но и можноста за психолошка поддршка и помош.

Преку вклучување на автори и авторки, од различни позадини и различна експертиза - од тие кои работат и делуваат во локалните заедници, преку новинарки, правнички и професори на факултет, создадовме една публикација која реално ги претставува сите

предизвици на дигиталното родово-базирано насилство, а преку различните форми на есеите и различните прашања на кои даваат одговор, само уште еднаш го потврдивме нашиот фокус на инклузијата, интерсекционалноста и создавањето безбедни простори и онлајн и офлајн.

Воедно, оваа публикација претставува и своевиден повик за делување и важен ресурс за сите оние кои сакаат општество ослободено од насилство, говор на омраза и дискриминација. Дополнително придонесува и за долготрајна одржливост на проектот „Кога дигиталното родово-базирано насилство излегува надвор од екранот“ кој го спроведува Мрежа Стела, финансиран од Владата на Швајцарија, во чии рамки ја подготвивме оваа публикација.

За крај, да не ја заборавиме солидарноста и заедничкото делување како едни од темелите за создавање и опстојување на безбедни општества.

Со почит,

Тимот на Мрежа Стела

The Female Rage

Φατος Γρυβι

*I take off my skin,
delete each curve and mound,
blaming them and not you
for the pain my body has found.*

*I drain my blood,
turn DNA into binary
to escape your fucking script,
the one you call "flattery".*

*I take flight above a cloud,
but you find me all the same,
you steal my light and I am led
to believe I'm yours to maim.*

*You type in your passcode
and lock me in your cage,
but know there's no storage to contain
what you will know as the female rage.*

Фатос Груби е писател, преведувач и дипломиран професор по англиски јазик. Освен ова, тој е активист за човекови права, со фокус на правата на жените. Тој пишува статии за Mollëkuqja.mk фокусирајќи се на родовата еднаквост и често се ангажира и соработува со Здружението за едукативен развој Еквалис како преведувач на различни публикации. Фатос моментално работи во Совет за етика во медиумите на Македонија како проектен асистент.

Првата строфа го изразува потопувањето на жената во дигиталниот свет, каде што таа ја разголува кожата, се обидува да го отстрани секој женски атрибут на нејзиното тело во оваа дигитална мрежа, бидејќи патријархалните општества на различни начини прават девојките и жените да се чувствуваат одговорни за насилството што го вршат врз нив, па прават “victim-blaming” од типот „а што носеше?“ или „што бараше таа таму во тоа време“, штетни наративи кои го ослободуваат насилникот од вината, а истата ја ставаат врз невините.

Овде е нагласено чувството на отфрлање или напуштање на биолошките карактеристики, барајќи трансформација од органска во дигитална форма. Оваа трансформација го претставува револтот што жените го чувствуваат против патријархалната скрипта со која се соочуваат секојдневно, каде што се нормализира коментарот за нивниот изглед, за нивната облека и каде што самото постоење на жените се смета за комодитет. Дополнително, секоја реакција од страна на жената на ова вербално вознемирување не се зема сериозно, бидејќи ова вознемирување е означено како нешто нештетно, или уште полошо, како „комплимент“. Овие стихови ја прикажуваат жената како сака да биде слободна во дигиталниот свет, да создаде безбедно и приватно место изразено во форма

на Cloud. Но, како што често се случува со обичните жени, а исто и со познатите жени, оваа приватност е нарушена од решеноста на насилниците да ги поседуваат. Порано и физички, но во дигиталната ера и со пробивање лозинки и преземање/споделување на нивните интимни фотографии. Овде е прикажана инвазивната природа на дигиталното вознемирување, како тоа се инфилтрира дури и во просторите каде жената ја бара слободата што ја заслужува. Ова прекршување на дигиталниот идентитет на жената често може да направи таа да се чувствува како да е на милост и немилост на насилникот, без светлина на крајот од тунелот.

Последната строфа го нагласува метафоричниот затвор и ограничената слобода што ја понекогаш ја доживуваат жените, дури и во дигиталниот свет каде што нема сидови и железни решетки. Сепак, и покрај обидите на насилниците да ги контролираат, постои траен бес - женски гнев - кој не може да се содржи ниту пак да се потисне. Тоа е изјава која има внатрешна автономна моќ и која не може да се изгасне.

Оваа поезија има за цел да пренесе длабоко чувство за борбата, предизвиците но и за непоразениот дух против дигиталното родово базирано насилство. Таа зборува за искуството на многу жени кои се соочуваат со вакви предизвици во дигиталниот свет.

Тања Стојчева е дипломирана правничка, студентка на мастер студии при Универзитетот "Св Кирил и Методиј" - Скопје, Правен факултет "Јустинијан Први". Учесничка на бројни конференции, семинари и разни работилници од областа на правото, психологијата и економијата. Како студентка се зачленува во ЕЛСА - Северна Македонија - европско здружение на студенти по право каде и ден денес е активен член.

Дигиталното родово базирано насилство: Дефиниции и законска заштита

Апстракт

Живеењето денес во светот на дигиталната технологија, а пред сè кое се должи на интернетот на сите нас ни донесе безброј придобивки, предности гледано од една страна. Од друга страна пак, донесе многу негативности, проблеми кои посебно се одразуваат, се родово базирани и се однесуваат на женскиот род. Тука таргетот, односно целната група е женскиот род. Во оваа група спаѓаат: жените, девојките па дури и малолетните девојчиња. Кога предностите и негативностите ќе се стават на една иста вага се чини дека вагата натежнува повеќе кон негативностите кои се должат на самиот развој на дигиталната технологија, акцентот тука е посебно ставен на интернетот.

Така, со помош на дигиталната технологија се раѓа нов вид на насилство а тоа е токму дигиталното родово базирано насилство. Дигитално, затоа што е производ на дигиталната сфера, родово базирано затоа што е насочено

но кон одреден, стриктно дефиниран род, во случајов насилството е насочено кон женскиот род. И насилство како акт на агресија со кој се повредуваат лица. Денес, родовото базирано насилство е всушност проблем од поголеми размери, кој го обиколува целиот свет, бројни држави се соочуваат со овој нов вид на насилство, па така и нашата држава не е изоставена од овој проблем, од овој вид на насилство.

Надлежните институции се тие кои први по јавувањето, т.е по поднесувањето на пријавата за овој вид на насилство треба да постапат. Целта е јасна, да се најде сторителот или сторителите на насилството и соодветно да се казнат. Но, дали навистина ќе се најдат и притоа соодветно ќе се казнат тоа зависи од институциите, законите и истрајноста на жртвата низ целиот тој процес за да се избори и да дојде до правдата. Треба да се анализира секој поединечен случај поврзан со овој вид на насилство, да се анализираат досегашните мерки кои се имаат донесено во однос на ова насилство, исто треба да се погледнат и измените во Кривичниот законик кои се донесоа како резултат на овој нов вид на насилство.

Така, според статистиката за семејно насилство која се води и се објавува на веб страницата на МВР за третиот квартал од 2023 година, т.е за месеците од јули до септември 2023 година на подрачјето на повеќе општини имало вкупно 1.552 сторители на насилство од кои 1.247 од сторителите на насилството биле мажи, а 305 од сторителите биле жени. Во однос на жртвите на насилство 1.014 биле жени жртви, а 544 жртви биле мажи. Во однос на својството каде жртвата е сопруга на сторителот бројката

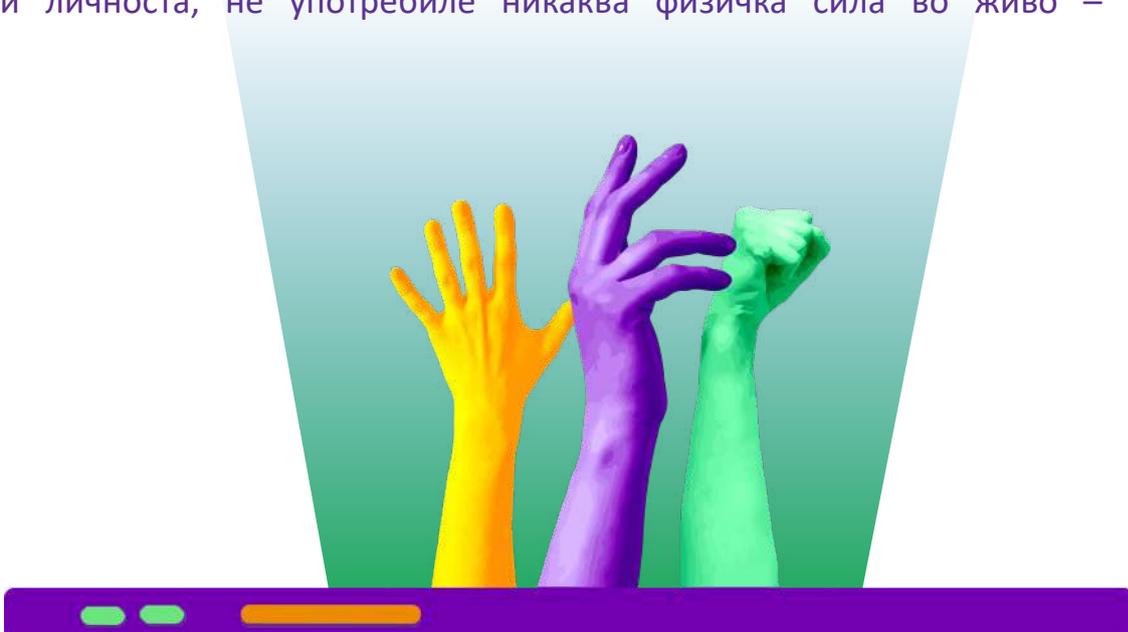
изнесува 424, а каде жртвата е сопруг на сторителот - 73. Ете ја таа доминантна разлика во бројките каде лицата од машки род доминираат во насилството за разлика од женскиот род. Од видовите на малтретирања од статистиката имало: физичко, психичко и економско малтретирање. Во однос на состојбите во кои се наоѓале сторителите биле најразлични, почнувајќи од состојбата каде сторителот бил под дејство на алкохол, дрога па се до состојба на растројство.

Насилството по дефиниција подразбира употреба на сила како еден вид акт на агресија со кој се повредуваат лица, или уништува сопственост. Тука, ќе се задржам на оној вид акт на агресија со кој се повредуваат лица.

Со развојот во дигиталната сфера, со брзина на светлината во однос на формите на насилство се донесе и дигиталното родово базирано насилство. Акцентот е ставен на женскиот род од многу причини. Имено, треба да се запрашаме, на што се должи овој вид на насилство? Дали е само резултат на развојот на дигиталната сфера? Дали се должи на нееднаквоста помеѓу мажите и жените? Дали се должи на непочитувањето на жената од страна на мажите во овој свет? Дали се уште постои предодреденост на жените од мажите? Зошто додаваме уште еден вид на насилство и ги зголемуваме насилствата? Прашања кои не мачат сите, а посебно жените. Бидејќи тие се таргет, целна група пак на овој вид насилство. До кога жените ќе бидат предмет на насилство во понов облик од страна на мажите? Нели досега беа доволни семејните насилства каде во голем број на случаите како извршител на делата беше мажот?

Насилството е насочено против жената затоа што е жена и несразмерно ја погодува. Родово базираното насилство врз жените ги опфаќа причините и резултатот од нееднаквиот однос на моќта помеѓу жените и мажите како резултат на општествен, а не индивидуален проблем. Како форми на родово базирано насилство се сметаат и семејното насилство и насилството врз жена и девојчиња. Истиот тој женски род се омаловажува, е исмејуван и на разни начини злоупотребуван на интернет просторот од страна на сторителите на овој вид на насилство, а тоа е машкиот род. Па сега насилствата се префрлени онлајн, таму се омаловажува женскиот род.

Имено, последиците од дигиталното родово базирано насилство навидум се чини дека се помали, понеболни од последиците кои произлегуваат од насилството кое се врши со физички контакт, употребувајќи притоа физичка сила. Многу често ова насилство од страна на сторителите се „оправдува“ дека не било насилство во вистинска смисла на зборот и дека не чувствуваат дека извршиле насилство само заради тоа што не ја повредиле физички личноста, не употребиле никаква физичка сила во живо – е ставот за

оправдувањето на многумина од сторителите кои извршиле ваков вид на насилство. Да, насилството тука in concreto не се случува во живо, немаме употреба на физичка сила. Но тоа не значи и дека не може се квалификува како насилство. Треба да се прашаеме меѓусебно, што е со последиците од ова насилство? Какви последици произлегуваат од ова насилство? Последиците се различни, ако не се извршени со физичка сила во живо. Дигиталното родово базирано насилство вкоренува длабоки психички, емоционални и социјални последици по личноста на жртвата. Да, местото на случување на ова насилство е онлајн, во дигиталната сфера. Како резултат на интернетот информациите се шират многу брзо, додека трепнеме. Но, последиците се тие кои се случуваат во офлајн сферата и притоа директно ја погодуваат личноста на жртвата.

Како бомба одеднаш по медиумите одекна случајот со „Јавна соба“. Чист пример за дигитално родово базирано насилство врз жените. Кое само по себе потоа иницираше и измени во Кривичниот законик и како последица на случајот се донесе и ново кривично дело „Демнење“ чл.144-а од КЗ. Жртвите во конкретниот погоре споменат случај се малтретирани виртуелно, па потоа контактирани со непристојни понуди, коментари, омаловажувани, материјалот составен од слики на жртвите е споделуван без нивно знаење, согласност од страна на жртвите и уште полошо за на крај да биде обликуван и дистрибуиран во вид на порнографска содржина за да кружи помеѓу сторителите.

Република Северна Македонија ја има потпишано Истанбулската конвенција на 8 јули 2011 година, а во декември 2017 година Собранието го усвои Законот за ратификација на Конвенцијата на СоЕ за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Конвенцијата е ратификувана со депонирање на инструментот за ратификација, кој бил предаден на 23 март 2018 година, а почнал да се применува од 1 јули 2018 година.

Истанбулската конвенција е базирана на четири клучни принципи: 1) превенција, 2) заштита и поддршка, 3) прогон и 4) интегрирани политики.

Во однос на **превенцијата** – ИК бара државите да се фокусираат на промена на културата и традициите каде што актите на насилство врз жени и девојки се оправдуваат и легитимираат.

Заштита – Државите се обврзани да ги преземаат неопходните и потребните законодавни или други мерки за заштита на сите жртви од какви било понамошни акти на насилство и негово повторување. Со цел да се постигне итна, сеопфатна и квалитетна заштита на жртвите, државите мораат: да одговорат навремено и да обезбедат итна и соодветна заштита, да воспостават засолништа за жртвите во соодветен број кои ќе покриваат повеќе региони, да обезбедат општи сервиси кои ќе понудат соодветна заштита на сите жртви на РБН, да обезбедат 24/7 достапни СОС телефонски линии, да воспоставуваат кризни центри за жртви на сексуално насилство, центри за упатување на жртви на сексуално насилство, да им обезбедат на жртвите соодветни и навремени информации за расположливите услуги на поддршка и правни мерки на јазик што го разбираат.

Прогон – ИК ги предвидува следните форми на насилство врз жените и родово базираното насилство *семејно насилство, *физичко насилство, *психичко насилство, *демнење, *сексуално насилство вклучувајќи и силување, *присилен брак, *женско генитално осакатување, *присилен абортус и присилна стерилизација. Кривичните дела

кои ги утврдува ИК важат без оглед на природата на односот помеѓу жртвата и сторителот. **Интегрирани политики** – Државите се обврзани да воспостават едно или повеќе официјални тела кои ќе бидат одговорни за координација, имплементација, следење и процена на политиките и мерките за спречување и борба против насилството врз жените. Понатаму, во однос на правната рамка во нашата држава, законодавецот препознал потреба и од донесување на соодветен закон и за таа цел го има донесено Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Што е од особено значење за сите нас во оваа држава, а најмногу - есенцијално значење од овој закон имаат жртвите од насилството. Државните органи согласно Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство имаат обврска (due diligence) да го спречат насилството врз жените и семејното насилство – во спротивно истите сносат одговорност.

Што е предмет на овој закон?

Член.1

„Со овој закон се уредува постапувањето на институциите со должно внимание при преземањето на мерки за превенција од родово-базирано насилство врз жените и семејно насилство, постапувањето на институциите за заштита на жените од родово-базирано насилство и семејното насилство, меѓусебната координација на институциите и организациите, услугите за заштита на жртвите и собирањето на податоци за родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство“.

Сметам дека овој член е последица на тоа дека обвинувањето на жртвите и дискриминаторско постапување кон нив од страна на институциите, најчесто ги одвраќаат жртвите од пријавување насилство и барање помош. Со тоа што институциите со донесувањето на овој закон, неговото стапување во сила и неговата примена се должни да постапуваат со поголемо внимание кон жртвите на родово базирано насилство, тоа ги зајакнува и ќе ја зголеми нивната доверба во системот на нивна заштита.

Член. 2

„Целта на законот е превенција и спречување на родово-базираното насилство врз жените и семејното насилство, ефективна заштита на жртвите од каков било облик на родово-базирано насилство врз жени како и на жртвите на семејно насилство со почитување на основните човекови слободи и права загарантирани со Уставот на РСМ и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на РСМ. Целта на овој закон се заснова на принципот на еднаквост и елиминирање на стереотипите за родовите улоги“.

Сторителите на овој вид на насилство не бираат старосна група на жртвите. Целта е јасна да се омаловажи женскиот род. Во еден од случаите жртвата кога дознала дека е таа предмет на ова насилство, не можејќи да опстои во виртуелниот свет, си го затворила профилот на социјалните мрежи. Но, други жртви може да имаат и различни психички проблеми и последици, други пак може и да посегнат и по својот живот и да извршат самоубиство. Бидејќи секое едно насилство остава последици само по себе врз жртвата, НО дигиталното родово базирано насилство остава уште подлабоки и потешки последици. Постапката за заштита на жените жртви на родово базирано насилство и жртвите на семејното насилство започнува на начин што било кое физичко лице кои има сознание за постоење на родово - базирано насилство врз жени и семејно насилство е должен да пријави до: **полициска станица, центар за социјална работа, јавно обвинителство, здружение или СОС линија**. Надлежните институции имаат обврска да постапат и по анонимна пријава. Жртвата има право да избере лице кое ќе ја придружува во текот на

целата постапка пред надлежен орган. Во улога на придружник на жртвата може да се јави било кое возрасно лице освен лицето кое е сторител на родово-базираното насилство во постапката. Придружникот и помага на жртвата во заштитата на нејзиниот интерес и и дава поддршка во постапките пред службените лица и институциите.

Надлежните институции постапуваат со жртвите на начин на кој ќе ги заштитат со заштита на идентитетот и личните податоци на жртвата, земаат исказ на местото на пријавување, разговараат во посебни простории прилагодени за разговор со жртви. **Центарот за социјални работи** е должен да започне постапка веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа од добиеното сознание дека е сторено родово базирано насилство врз жена и семејно насилство. Постапката ја започнува по добиено сознание дека е сторено таков вид на насилство по службена должност, по барање на жртвата, по пријава од граѓанин, службено лице, институција и здружение.

ЦСР е тој кој се грижи и обезбедува привремено згрижување, обезбедува жртвата да добие потребна медицинска помош, дава соодветна психо-социјална интервенција и третман, дава правна помош и застапување, ја упатува жртвата до соодветните државни и други органи надлежни за економско јакнење на жртвата и нејзино вклучување на пазарот на труд.

Полицискиот службеник како претставник од **МВР** - секогаш кога има пријава за родово базирано насилство врз жени е должен да излезе на местото на настанот и да изготви полициски извештај веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа од интервенцијата на настанот. Тој обезбедува жртвата веднаш да добие соодветна здравствена заштита, должен е веднаш да го извести надлежниот јавен обвинител. Доколку процени дека на самото место постои висок ризик од непосредна и сериозна опасност по животот, физичкиот и психичкиот интегритет на жртвата ќе го лиши од слобода сторителот согласно со закон.

Здравствената установа е должна да презема мерки за заштита на жртвата. Така, во нејзина надлежност е вршењето на преглед на повредите и обезбедувањето соодветен медицински третман. **Од посебно значење е тоа што за прегледот на повредите и медицинскиот третман жртвите се ослободени од плаќање на трошоци.**

Понатаму, жртвите имаат право на **судска заштита, во граѓанска и кривична постапка според месно и стварно надлежни судови.** Жртвите имаат право на надоместок на материјална и нематеријална штета согласно со закон. **Од посебно значење е тоа што жртвите се ослободени од плаќање на сите трошоци на постапките за надоместок на штета се до конечна наплата на имотно-правното побарување.** Ова и de facto е многу важно затоа што многу жени би се откажале од поведување на постапки бидејќи немаат доволно финансиски средства, а со ослободувањето од плаќањето на сите трошоци во постапките за надоместокот на штета всушност жените и би се охрабриле за истите да ги поведат пред надлежниот суд.

Од вака поставениот закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство ние како држава и обезбедуваме на жртвата висок степен на помагање, сослушување и што е особено важно сите субјекти низ целиот процес се должни да постапуваат со особено внимание насочено кон жртвата.

За разлика од пред донесувањето на овој закон, сметам дека сега жртвата е во многу поповолна положба и со овој закон многу полесно може да го започне целиот процес почнувајќи од поднесување на пријавата се до поведување на судска постапка за да дојде до остварување на правдата.

Останува во иднина институциите доследно да го применуваат Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, бидејќи само така и на тој начин

ќе имаме позитивна практика во однос на применувањето на овој закон, жртвата ќе има поддршка и помош и најважно од се е тоа што, **ќе знае дека нема да биде САМА**. Но, тука не е доволно потпишувањето на Истанбулската конвенција од страна на РСМ, донесувањето на погоре споменатиот закон и неговото позитивно применување од страна на институциите. Тука сме потребни **сите НИЕ**, гласно и јасно да се спротивставиме на секаков вид на родово базирано насилство насочено кон жени, вклучувајќи го посебно и новото дигитално родово базирано насилство.

проф. д-р Боби Бадаревски е професор на Институтот за родови студии при Филозофскиот факултет, Скопје, УКИМ. Веќе 30 години е активен на полето на родовата еднаквост. Креатор е на првата интернет платформа со вештачка интелигенција за родовите студии <https://rodovistudii.zapier.app>. Раководител е на Интердисциплинарниот центар за когнитивни науки, и постдипломските студии на Институтот за родови студии, Филозофски Факултет, Скопје.

Важноста на AI Писменоста во борбата против дигиталното родово базирано насилство

Вовед

Во својата статија „Виралната апликација за аватар со вештачка интелигенција Ленса ме соблече - без моја согласност“ Мелиса Хејкила, новинарка во MIT Technology Review, раскажува: „Кога ја тестирав новата вирална апликација за AI аватари Lensa, се надевав дека ќе добијам слични резултати како некои од моите колеги од MIT Technology Review. Дигиталната апликација за ретуширање прв пат беше лансирана во 2018 година, но од неодамна стана многу популарна благодарение на додавањето на Magic Avatars, функција базирана на AI која генерира дигитални портрети на луѓе на основа на нивните селфи слики. Но, додека Lensa генерираше реалистични, аватари за нив - замислете астронаути, бесни војници и кул насловни фотографии за електронска музика - јас добив тони голи слики. Од 100 генерирани аватари, 16 беа без горни делови, а во уште 14 ме стави во многу провокативни облеку и сексуализирани пози. Имам азиско потекло и изгледа дека тоа е единствената работа која AI моделот го забележа

од моите селфи слики. Добив слики на азиски жени, јасно моделирани според аниме или видео-игри. Или најверојатно порно, имајќи предвид дека значајниот дел од моите аватари кои беа голи или покажуваа многу делови од телото. Неколку од моите аватари изгледаа дека плачат. Мојата колешка, бела жена, доби значително помалку сексуализирани слики, само неколку голи и наговестувања на деколте. Друг колега со кинеско потекло доби слични резултати како јас: купишта и купишта порнофицирани аватари.“

Слика 1

Надоврзувајќи се на искуството на Мелиса Хејкила со вештачката интелигенција, директен повод за овој есеј е поврзаноста на родовото базирано насилство засновано на вештачката интелигенција ВИ, и појавата на ChatGPT3 технологијата кон крајот на 2022, креирана од страна на истражувачката лабораторија OpenAI. Овој настан е толку револуционерен, што предизвика тектонски поместување во ВИ и ИКТ-секторите кои веќе ги чувствуваме на почетокот на 2023 година.

ChatGPT е голем јазичен модел на вештачка интелигенција кој е обучен да разбира и генерира текст врз основа на големи количини на семиотички податоци. Како дел од класата на „големи јазички модели“ тој функционира преку процес на машинско учење, при што системот учи од податоци за да ги разбере структурите и зависностите во јазикот. Еден од најпознатите големи јазични модели е GPT-4 кој е во состојба да обработува текстови на различни јазици, да одговара на прашања, да генерира текстови, и да учествува во разговори со корисници. Сепак, иако големите јазични модели се многу напредни, тие сè уште имаат ограничувања. Тие можат да направат грешки, да генерираат неточни или нерелевантни информации и немаат свест или разбирање за процесираниот јазички материјал и за комуникацискиот контекст.

GPT-моделите користат посебен вид на машинско учење познат како „ненадзирано машинско учење“. Во ненадзирано машинско учење, моделите се „тренираат“ на големи количини на немаркирани податоци, без насоки за експлицитни задачи или одговори во однос на таквите податоци. Низ процесот на „тренирање“, GPT користи техника наречена „предвидување на следниот збор“ и на тој начин се „обучува“. За време на процесот на тренирање, GPT-моделите се изложени на големи количини на текстови, како што е литература, вести, веб-страници и други извори на информации. Задачата на моделот е да научи да предвидува кој збор (знак) ќе следува во текстот на комуникацијата, врз основа на „претходниот“ комуникациски контекст. Токму преку ваквите јазички модели на ВИ, можеме да го видиме хоризонтот на динамиката на врските на вештачката интелигенција и општеството.

Вештачката интелигенција (ВИ) е област која се занимава со развојот на алгоритми и компјутерски системи кои можат да ги имитираат или да ги надминат способностите на човечкиот ум во одредени задачи. Во последниве години, вештачката интелигенција постигна значителен напредок, што доведе до широк спектар на апликации, како што се препознавање на говор, препораки за производи, превод на јазици и многу други примени. Иако родовата еднаквост и вештачката интелигенција можат да се сметаат за посебни области, тие се тесно поврзани и заемно влијаат една на друга. Родовата еднаквост може да влијае на развојот на вештачка интелигенција, преку вклучување на родовата перспектива во областа на истражување и развој на интелигентни дизајни, и може да придонесе кон поиновативни и ефикасни алгоритми и системи. Исто така, вештачката интелигенција може да има значително влијание врз постигнувањето на родовата еднаквост, кога користените алгоритми и технологии се дизајнирани да се борат против дискриминација и да промовираат родова разновидност.

Концепции за ВИ родово базирано насилство

Традиционално сфатено, технолошки посредуваното родово насилство, или уште познато како родово дигитално базирано насилство (РДБН), е чин на насилство извршено од едно или повеќе лица, кое е извршено, потпомогнато и делумно или целосно засилено

со употреба на информатички и комуникациски технологии или дигитални медиуми, врз едно или повеќе лица врз основа на нивниот род/пол. Тоа што го карактеризира овој вид на насилство е постоењето на НАМЕРА да се изврши злонамерно дејство со употреба на дигитална технологија кое за последица предизвикува одредена штета на лицето на кое се однесува таквиот чин.

Во поглед на генерирањето на злонамерна содржина разликата меѓу продуцирањето на навредлива содржина во дигитално базираното насилство и навредлива содржина од страна на вештачката интелигенција (ВИ) се однесува на изворот на навредливата содржина и начинот на нејзиното производство. Во дигитално базираното насилство, навредливата содржина се произведува и шири од страна на луѓе. Ова може да вклучува креирање и споделување на навредливи пораки, слики, видеа или други форми на онлајн вознемирување.

Луѓето имаат намера и контрола врз производството и распространувањето на таквата содржина. Од друга страна, навредлива содржина од страна на ВИ се однесува на содржина која е произведена или генерирана од ВИ без свесна намера или контрола од страна на луѓето. ВИ може да креира и распространува содржина која може да биде навредлива или штетна, без да има свесност за последиците или намера зад тоа. Пример за ова може да биде автоматско генерирање на фалсификувани вести или слики.

Според тоа, главната разлика е во изворот на навредливата содржина и намерата зад неа. Во случаите на дигитално базираното насилство, навредливата содржина е произведена и распространета од страна на луѓе со намера и контрола. Наспроти тоа, навредлива содржина од страна на ВИ е резултат на алгоритми и системи кои не поседуваат свесност и намера, но можат да генерираат содржина која може да биде злонамерна или штетна.

Во контекст на вештачката интелигенција (ВИ), елементот на „намера“ од дигиталното базираното насилство (ДБН) изостанува. ВИ се однесува на системи и алгоритми кои се развиваат да извршуваат задачи кои обично би ги извршувале луѓе. Овие системи не поседуваат свесност, намера или моралност како што ги поседуваат луѓето. Имајќи го ова предвид, кога се зборува за насилство што се извршува со помош на ВИ, не можеме да говориме за намера од страна на ВИ. Наместо тоа, ВИ може да биде користена како алатка или средство за извршување на насилство од страна на луѓе кои ги контролираат тие системи. Пример за ова може да биде употребата на ВИ за создавање и ширење на дезинформации, сајбербулинг или вознемирување на интернет. ВИ може да биде програмирана автоматски да генерира и шири навредливи пораки, слики или видеа, без да има свесна намера зад тоа. Ова може да предизвика значителна штета на жртвите на таквите активности. Иако намерата не е присутна во ВИ, важно е да се разбере дека луѓето кои ги управуваат овие технологии имаат намера и одговорност за нивните дејства. Затоа, иако ВИ може да биде средство за извршување на насилство, одговорноста лежи на луѓето кои ги управуваат овие системи и ги контролираат нивните активности.

Одговорноста во ВИ родовото базирано насилство (ВИРН)

AI инженерите не можат целосно да ја предвидат содржината што вештачката интелигенција (ВИ) ќе ја продуцира. ВИ е базирана на алгоритми и модели кои се тренираат со помош на големи сетови на податоци. Иако инженерите можат да го програмираат и тренираат ВИ да извршува одредени задачи, тие, сепак, не можат да предвидат точно каква содржина ќе биде генерирана во секоја ситуација. ВИ може да биде програмирана да учи и

да генерира нови информации на база на податоците со кои е тренирана. Со тоа, може да произведе содржина која не е предвидена или програмирана од страна на инженерите. Ова може да биде предизвик за контролирање на содржината која се генерира од ВИ. Иако инженерите можат да применат различни техники и мерки за контрола на содржината, како што се филтри за навредлива содржина или етички кодекси, тие, сепак, не можат да гарантираат дека ВИ никогаш нема да генерира навредлива или злонамерна содржина. Ова е поради комплексноста и неодреденоста на алгоритмите и моделите на ВИ, како и влијанието на податоците со кои се обучува ВИ и контекстот во кој се користи ВИ. Затоа, важно е да се применуваат етички и правни рамки за контрола и надзор на ВИ, како и да се преземат мерки за непрекинато надгледување и оценка на неговото функционирање. Одговорноста на инженерите е да работат за да го подберат и контролираат ВИ, но не можат да гарантираат целосна предвидливост на содржината што ќе биде генерирана.

Во овој контекст се наметнува прашањето: ако во ВИ технологијата нема свесна намера за генерирање на свесна содржина и инженерите немаат целосна контрола врз процесот на генерирање содржина тогаш кај лежи одговорноста за креирање на злонамерна содржина како акт на родово базирано насилство со вештачка интелигенција?

Одговорот кој се наметнува е следен: **Инженерите и сите лица кои ги користат вештачката интелигенција (ВИ) и ги контролираат нивните активности се одговорни за креирање на злонамерна содржина, вклучувајќи ги и актите на родово базирано насилство со ВИ.** Одговорноста не е исклучиво на инженерите, туку и на сите корисници и оператори на ВИ. Инженерите имаат значајна улога во креирањето и програмирањето на ВИ, како и во поставувањето на етички стандарди и мерки за контрола. Тие треба да ги применуваат најдобрите практики и да се обидуваат да ги ограничат можностите за генерирање на злонамерна содржина. Но, крајната одговорност лежи на сите лица кои ги користат ВИ и ги контролираат нивните активности.

Одговорноста ја вклучува намерата и одговорноста за своите дејства и контрола на содржината што се генерира со ВИ. Затоа, сите лица кои ги користат ВИ, вклучувајќи ги и инженерите, треба да бидат свесни за потенцијалните негативни последици и да преземат одговорни мерки за намалување на ризикот од злонамерна содржина и акти на родово базирано насилство со ВИ.

Одговорноста на корисниците на вештачката интелигенција (ВИ) вклучува неколку аспекти:

Корисниците треба да бидат свесни за потенцијалните негативни последици и ризици поврзани со користењето на ВИ. Тие треба да разберат дека ВИ не поседува свесност и намера, и содржината што се генерира може да биде неочекувана или злонамерна. Корисниците треба да преземат мерки за да ги намалат ризиците и да ги минимизираат потенцијалните негативни последици.

Второ, корисниците треба да ја користат ВИ во согласност со етички стандарди и законски рамки. Тие треба да се воздржуваат од користење на ВИ за генерирање или распространување на злонамерна содржина, вклучувајќи и актови на родово базирано насилство. Корисниците треба да почитуваат правата и приватноста на другите и да не ги злоупотребуваат ВИ за штетни или незаконити цели.

Трето, корисниците треба да бидат активни и да го пријавуваат навредливото или злонамерно користење на ВИ. Доколку забележат случаи на родово базирано насилство или други форми на злоупотреба со ВИ, треба да ги пријават на соодветните инстанции или организации за надлежност и да помогнат во справувањето со овој проблем.

Корисниците имаат значајна улога во системите на управување со ВИ и неговата употреба. Спроведувањето на одговорно користење на ВИ од страна на корисниците може да помогне во намалување на ризиците и негативните последици поврзани со родово базираното насилство и злоупотребата на ВИ.

Во случаи кога нема конкретна законска регулатива за користење на вештачка интелигенција, корисниците треба да се водат од општи принципи на етиката и моралот.

1. Одговорност: Корисниците треба да се однесуваат одговорно при користење на вештачка интелигенција. Тие треба да бидат свесни за потенцијалните последици од нивните акции и да ги користат технологиите на вештачка интелигенција на начин кој не пречи на другите.

2. Приватност: Корисниците треба да го заштитат својот личен живот и приватноста на другите. Ова вклучува избегнување на користење на вештачка интелигенција за неправедно собирање или користење на лични податоци.

3. Почитување на авторските права: Корисниците треба да ги почитуваат авторските права и други форми на интелектуална сопственост. Ова вклучува избегнување на користење на вештачка интелигенција за креирање или дистрибуција на содржина која крши авторски права.

4. Недискриминација: Корисниците не треба да ја користат вештачка интелигенција за дискриминација на основа на раса, пол, религија, сексуална ориентација, возраст, инвалидност или други лични карактеристики.

5. Транспарентност: Корисниците треба да бидат транспарентни во врска со тоа како ги користат технологиите на вештачка интелигенција и да бидат отворени за дијалог со другите корисници, регулаторите и јавноста во врска со нивните активности.

За концептот на ВИ писменост

Во современиот дигитален свет, ВИ писменоста е од суштинско значење. Таа им помага на луѓето да ги разберат и искористат предности од вештачката интелигенција, но и да се справуваат со предизвиците и ризиците поврзани со неа. AI писменоста е важна за поддршка на иновациите и напредокот во областите каде што AI има значајно влијание.

ВИ писменоста претставува збир на компетенции кои им овозможуваат на поединците критички да ги оценуваат технологиите на вештачката интелигенција, да комуницираат и соработуваат ефективно со виртуелни интелигентни асистенти и да ја користат вештачката интелигенција како алатка онлајн, дома и на работното место. Ова вклучува разбирање на етичките и правните аспекти на ВИ , способност за адаптација на нови технологии и способност за креирање и разбирање на ВИ - базирани решенија. ВИ писменоста е од суштинско значење во современиот дигитален свет и им помага на луѓето да се справуваат со предизвиците и можностите што ги носи вештачката интелигенција.

ВИ писменоста се однесува на поширок спектар на знаења и вештини поврзани со вештачката интелигенција. Она што ја прави ВИ писменоста значајна е способноста на поединецот да ги разбере и анализира технологиите на вештачката интелигенција, како и нивното влијание и потенцијални ризици во сите аспекти на животот. ВИ писменоста вклучува разбирање на основните концепти и техники на машинско учење, длабоко учење, процесирање на природните јазици и други области поврзани со ВИ. Исто така, оваа писменост вклучува и познавање на алгоритми, модели и методологии што се користат за обработка на податоци и креирање на ВИ-базирани решенија.

Покрај техничките аспекти, ВИ писменоста ги опфаќа и етичките и правните прашања поврзани со вештачката интелигенција. Постојат многу дебати околу прашањата за приватност, безбедност, пристапност и дискриминација што се поврзани со ВИ . Поединците со ВИ писменост се оспособени за овие прашања и имаат вештини критички да ги разгледуваат. Од дополнителна важност е и способноста на поединецот да комуницира и соработува со виртуелни интелигентни асистенти. Ова вклучува способност за поставување на прашања, интерпретација на одговорите и ефективна употреба на овие асистенти за поддршка во различни аспекти на животот.

ВИ писменоста се однесува и на способноста на поединецот да го користи ВИ како алатка онлајн, дома и на работното место. Ова вклучува способност за препознавање на ситуации каде AI може да биде корисна, како и способност за креирање и разбирање на ВИ - базирани решенија.

Chatbot Cyber на AI платформа за борба против дигитално родово базирано насилство

Chatbot Cyber (<https://rodovistudii.zapier.app/dviolence>) е бот на ВИ Платформата за борба против дигитално родово базирано насилство. Оваа платформа е развиена од страна на Институтот за родови студии, Филозофски факултет Скопје, со цел да ја подигне свесноста и да помогне во борбата против дигиталното насилство, специфично ориентирано кон родовите.

Chatbot Cyber е експертски бот кој е програмиран да одговара на прашања и да дава информации поврзани со дигиталното насилство и начините за негова превенција. Овој бот е развиен со помош на zapier алатките, што му овозможува да автоматски интегрира и процесира податоци од различни извори. Chatbot Cyber има широк спектар на знаења и вештини поврзани со дигиталното насилство. Тој може да дава информации за различни видови насилство кои се специфични за дигиталната средина, како на пример сајбербулинг, сексуален напад на интернет, онлајн прогонување и други форми на дигитално насилство.

Ботот може да помогне со совети и упатства за безбедност на интернет и како да се заштитите од дигитално насилство. Тој може да даде информации за безбедно користење на социјални мрежи, како да ги заштитите своите лични податоци и како да ги пријавите случаите на дигитално насилство. Chatbot Cyber е дизајниран да биде лесен за користење и пристапен за сите корисници. Тој може да комуницира на различни јазици и да се прилагоди на потребите на корисниците. Со помош на ВИ технологиите, овој бот може да препознае и да одговори на различни видови на прашања и барања.

Главната цел на Chatbot Cyber е да ги образува и да информира корисниците за дигиталното насилство, да ги подигне свесноста и да им помогне во борбата против него. Овој бот е достапен 24/7 и може да се користи од страна на сите кои имаат прашања или потреба за информации поврзани со дигиталното насилство.

Вештачката интелигенција (ВИ) има потенцијал да ни помогне во борбата против дигитално родово базирано насилство на многу начини. Дозволете ми да ви покажам како ВИ може да биде силно оружје во оваа борба, преку едно замислено сценарио.

Да се запознаваме со Ана (името е пример), млада жена која се соочува со дигитално родово базирано насилство. Таа решава да побара помош и се обраќа кон ВИ платформата за борба против дигиталното насилство(<https://rodovistudii.zapier.app/dviolence>) .

Ана ја покренува апликацијата и го започнува разговорот со Chatbot Cyber, AI ботот развиен од Институтот за родови студии и Граѓанската организација Stella. „Здраво, јас сум Chatbot Cyber. Како можам да ви помогнам денес?“ прашува ботот.

Ана се чувствува нападната на интернет и се чувствува немоќна како да се заштити. Таа го споделува своето искуство со ботот и ги изразува своите стравови.

Chatbot Cyber ја комуницира со Ана и ѝ нуди поддршка и информации. „Разбирам колку е тешко тоа што сте го искусиле. Дигиталното родово базирано насилство е сериозен проблем. Сакам да ве информирам и да ви помогнам да се заштитите. Прво, важно е да ги заштитите своите приватни информации на интернет. Би било добро да ги проверите поставките на вашите социјални мрежи и да ги поставите најстрогите приватност и безбедност. Исто така, можете да ги пријавите случаите на дигитално насилство на соодветните платформи и да побарате помош од сервисите за помош локалните органи за право и безбедност.“

Ана се чувствува подобро откако ги добила овие совети и информации. Таа се чувствува поддржана и посилна за начините како да се заштити и да се бори против дигиталното насилство.

Chatbot Cyber продолжува да работи со Ана и ѝ нуди дополнителни информации и ресурси. Ботот ги користи своите ВИ вештини за препознавање на обрасци и анализа на големи количини на податоци, за да го идентификува и препознае дигиталното родово базирано насилство. Со помош на ВИ, ботот може да препознае трендови на насилство и да предложи превентивни мерки.

Ана се обидува да ги следи советите на ботот и да примени мерки за заштита. Таа чувствува дека има силна поддршка од ВИ платформата и дека не е сама во борбата против дигиталното насилство. Со помош на Chatbot Cyber, Ана се стекнува со вештини и знаења дигиталното родово базирано насилство и се чувствува способна да го промени своето искуство и да помогне и на други.

Оваа приказна илустрира како вештачката интелигенција, преку ботот Chatbot Cyber, може да ни помогне во борбата против дигитално родово базирано насилство. AI може да не образува, да ни информира, да ни нуди совети и да ни дава поддршка во превенцијата и справувањето со оваа форма на насилство. AI платформите можат да бидат моќни алатки во борбата против дигиталното насилство и да ја подигнат свесноста и заштитата на жртвите.

Заклучок

ВИ писменоста игра клучна улога во борбата и заштитата од дигитално родово базирано насилство. Оваа компетенција не само што ни овозможува да ги разбереме и анализираме технологиите на вештачката интелигенција, туку и да ги искористиме во превенцијата и заштита на ова насилство. Овој вид писменоста ни овозможува да ги разбереме формите и облиците на дигиталното родово базирано насилство. Со разбирање на концептите и техниките на AI, можеме да ги препознаеме и идентификуваме случаите на сајбербулинг, онлајн прогонување, сексуален напад на интернет и други форми на насилство. Ова ни овозможува да ги распознаеме и пријавиме случаите на насилство, што е првиот чекор во борбата против него.

ВИ писменоста ни овозможува да развиваме и користиме ВИ -базирани алатки и решенија за превенција и заштита. Со разбирање на алгоритмите, моделите и методологиите што се користат во машинско учење и длабоко учење, можеме да креираме иновативни технолошки решенија за откривање и предупредување на дигиталното родово базирано насилство. Ова ни овозможува да го подигнеме нивото на заштита и да ги заштитиме потенцијалните жртви од дигиталното насилство. Развиените компетенции не оспособуваат да ги сфатиме и критички да ги разгледаме етичките и правните аспекти поврзани со AI и дигиталното родово базирано насилство.

Вештините на ВИ ни овозможуваат да комуницираме и соработуваме со виртуелни интелигентни асистенти и други ВИ -базирани решенија. Способноста да поставуваме прашања, да ги интерпретираме одговорите и да ги искористиме овие асистенти за поддршка во борбата против дигиталното родово базирано насилство е од суштинско значење. Овие асистенти можат да ни нудат информации, совети и ресурси за превенција и заштита, што ни помага да се зајакнеме и да се бориме против ова насилство.

ВИ компетенциите се клучни во борбата и заштитата од дигитално родово базирано насилство. Тие ни овозможуваат да ги разбереме и анализираме технологиите на вештачката интелигенција, да ги применуваме ВИ -базирани решенија, како и да комуницираме со виртуелни интелигентни асистенти. Преку AI писменоста, можеме да ја подигнеме свеста и да го намалиме дигиталното родово базирано насилство, креирајќи безбедна и поддржувачка дигитална средина за сите.

Библиографија

Leavy, Susan (2018). Gender bias in artificial intelligence: The need for diversity and gender theory in machine learning. In: Proceedings of the 1st international workshop on gender equality in software engineering, 14–16.

Lorentzen, Beatrice (2022). Social Biases in Language Models: Gender Stereotypes in GPT-3 Generated Stories 2022.

Manasi, Ardra/Panchanadeswaran, Subadra/Sours, Emily/Lee, Seung Ju (2022). Mirroring the bias: gender and artificial intelligence. *Gender, Technology and Development* 26 (3), 295–305.

Miao, Fengchun/Holmes, Wayne (2023). Guidance for generative AI in education and research. Unesco Paris, France.

Myers West, Sarah (2020). Discriminating Systems: Gender, Race and Power in Artificial Intelligence. Available online at <https://ainowinstitute.org/discriminatingystems.html>.

Sabzalieva, Emma/Valentini, Arianna (2023). ChatGPT and artificial intelligence in higher education: quick start guide. UNESCO.

UN Women – Headquarters (2023). Using AI in accessing justice for survivors of violence. Available online at <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/5/feature-using-ai-in-accessing-justice-for-survivors-of-violence> (accessed 4/8/2023).

UNESCO (2020). Artificial Intelligence and Gender Equality: Key Findings of UNESCO'S Global Dialogue 2020.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2022a). The Effects of AI on the Working Lives of Women. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (2022b). The Effects of AI on the Working Lives of Women. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Д-р Ангелина Станојоска е вонредна професорка во областа Криминологија на Правниот факултет при Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола. Нејзината експертиза е пред се поврзана со криминалот на жените, насилните кривични дела и трговијата со луѓе. Д-р Станојоска била и е вклучена како експертка во повеќе проекти за родово – засновано насилство, сексуално вознемирување, како и пенитенцијарниот систем во РСМ, имплементирани од меѓународни и невладини организации.

Родово базирано насилство во дигиталниот свет: *Circulus vitiosus* на офлајн насилството и патријархатот

Насилството врз жените и девојчињата без разлика дали се случува онлајн или офлајн претставува најсериозна форма на родово базирана дискриминација. Кога се случува во сајбер просторот, најчесто е поврзано со традиционалните форми на родово базираното насилство и го има истиот механизам на патријархат како и формите во физичкиот свет. Истото е резултат на пресликувањето на родовите и социјални разлики и родовата нееднаквост од физичкиот во дигиталниот свет. EIGE (2019) во студија во Британија за сајбер демнење дошла до заклучок дека 54% од онлајн демнењето вклучувало и средби и во физичкиот свет (EIGE, 2019). Повеќе од една третина од жените во светот биле вознемирувани онлајн, а 50% од нив биле помлади жените (EIGE, 2019), додека 58% биле вознемирувани во дигиталниот свет. Половина од нив биле почесто вознемирувани онлајн, отколку на улиците (Plan International, 2020). Во студија на Амнести интернешнл, 46% од жените биле вознемирувани онлајн, а актите биле со мизогина и сексистичка содржина (Amnesty International, 2017).

Сајбер насилството вклучува „употреба на компјутерски систем за да се предизвика, олесни или да се закани со насилство на друго лице што може да резултира со физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање, и може да вклучува експлоатација на околностите, карактеристиките или ранливоста на лицето“ (Council of Europe, 2018: 5).

Сајбер насилството врз жените вклучува акти на родово базирано насилство сторено директно или индиректно преку информациските и комуникациските технологии што резултирало или би резултирало со физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените или девојчињата, вклучувајќи и закани за такви акти, без разлика дали се случуваат во јавниот или приватниот живот или ограничување на нивните права и слободи. Сајбер насилството врз жените не е ограничено на, но вклучува непочитување на приватноста, демнење, вознемирување, родово базиран говор на омраза, споделување на лични содржини без дозвола, сексуална злоупотреба со фотографии, хакирање, кражба на идентитет, директно насилство. Сајбер насилството е дел од процесот на насилство врз жените; не постои во вакуум, туку се состои од повеќебројни форми на онлајн и офлајн насилство (European Commission, Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men, 2020).

Родово заснованото насилство во дигиталниот свет вклучува различни форми на девијантно и/или криминално однесување, како што е говорот на омраза (најчесто со мизогина

содржина, сајбер демнење, онлајн сексуално вознемирување, други форми на сајбер вознемирување, сајбер булинг, онлајн сексуална злоупотреба, итн. (Henry & Powell, 2014). Онлајн формите на родово базираното насилство следуваат или се претходници на формите кои се случуваат „традиционално“ во физичкиот свет, но последиците се подеднакво важни и тешки како и кај другите (McGlynn, Rackley & Houghton, 2017, p.36). Сајбер насилството претставува уште една форма на злоупотреба на жените и девојките, форма која е резултат на социјалната структура и односите на моќ. „Насилните акти кои се случуваат преку технологијата се интегрален дел на истото насилство кое жените и девојките го доживуваат во физичкиот свет, поради причини поврзани со нивниот род“ (GREVIO, 2021).

Злоупотребата која е помогната од технологијата се користи како средство за да се замолчат индивидуите и да се ограничи слободата на говор и борбата за човековите права. Во многу случаи, жените кои се на јавни и политички функции се цел на кампањи на дезинформации, со намера да бидат дискредитирани, понижени, заплашени и замолчени во нивниот јавен живот (DCAF, 2021: 9).

Powell and Henry (2017) зборуваат за сексуалното насилство во дигиталниот свет како „технолошки потпомогната сексуална злоупотреба“ и го дефинираат како секој акт каде информациската и комуникациската технологија се користат „да ја олеснат или продолжат сексуалната и родово базирана повреда на жртвите“ (Powell & Henry, 2017, p.205). Овие термини и дефиниции овозможуваат пошироко сфаќање на родово базираното насилство во дигиталниот свет. Се работи за концепт кој се однесува на криминално или друг тип на однесување кое е сексуално агресивно и вознемирува, а е сторено со помош или употреба на технологијата (Powell & Henry, 2017).

* * *

Со развојот на технологијата, феминистичките студии за технологијата и општеството ја анализирале родовата природа на технологијата (Bimber, 2000). Нивните заклучоци биле многу оптимистични, објаснувајќи дека технологијата дава можности за да се изгради „свет без родови“ (West & Zimmerman, 1987; Butler, 1990). Од друга страна, другите правци на феминизмот тврделе дека технологијата е родово структурирана, бидејќи луѓето во неа се најчесто мажи, потоа популарните и културни слики се поврзани со „хегемонистичката машкост“, знаењето и праксата во технологијата се родово поделени, па така дигиталниот свет стана само една алтернатива на традиционалните хиерархиски родови односи од физичкиот свет.

Waјсман (2004) зборува за техно-феминизам, користејќи го терминот за да ја објасни врската меѓу родот и технологијата, каде и двете се извор и последица на родовите односи и обратно (Waјсман, 2002, p.356; Waјсман, 2004). Технологијата не е неутрална, туку е дел од структурата и претставува уште еден аспект на општеството (Ito & Okabe, 2005).

Технологијата не е средство за извршување на кривични дела или сила која ја промени феноменологијата на криминалот, туку алтернативен и/или паралелен свет каде родовите односи се репродуцираат, а уште полошо, насилните култури и сексуалното насилство се копирани и исто така постојат.

Со развојот на технологијата, правото се обидува да биде во чекор со новите можности на дигиталниот свет. Постојат многу различни пристапи во откривањето и инкриминацијата на новите/стари форми на родово базирано насилство во сајбер просторот. Најголемите предизвици во новите правни акти е да бидат опфатени последиците поврзани со тие дејствија, но и да се овозможи помош и поддршка на жртвите, да се откријат и

санкционираат сторителите, пред се тие кои се лоцирани на друго место, во јурисдикцијата на друга земја или ако успеале да ја сокријат својата IP адреса. Идните предизвици се поврзани и со Интернет провајдерите, пред се кога станува збор за социјалните мрежи или апликациите за паметните телефони, затоа што истите решаваат да не соработуваат со полицијата. Кога тоа ќе се случи, доаѓаме до уште поголема пречка за собирање докази и правда за жртвите (Powell & Henry, 2016).

Дополнително, притисокот за регулирање и децентрализација на големите технички компании, може да биде злоупотребено од страна на Владите кои ги ограничуваат правата на корисниците, цензурираат, набљудуваат и манипулираат. Најдоброто решение е да постои законска рамка која би била во согласност со меѓународните документи и принципите за човекови права (Freedom House).

Уште еден предизвик е феноменот на обвинување на жртвите, заедно со последици како што психички повреди, штета на развојот на кариерата, инвазија на приватноста, повлекување од јавниот живот, итн. Обвинувањето на жртвите кое се случува секојдневно ги прави жртвите да не ги пријавуваат случаите на полицијата, а во случај да пријават, државните органи да не им веруваат. Поради оваа ситуација, фокусот би требало да е насочен и кон спречување на ваквите криминални дејствија, но и на сензибилизација на полициските службеници кои работат на тие случаи, како и на губење на предрасудите во ваквите случаи.

* * *

Во Република Северна Македонија статистичките податоци се спорадични и се уште не постои систематски начин на следење на овие кривични дела. Тоа значи дека не постојат истражувања на димензиите на родово базираното насилство во дигиталниот свет. Се уште не постои анализа на насилството врз одредени групи жени, како што се постарите жени, сексуалните работнички, LGBTI жените, жените во руралните средини, жените мигрантки, жените од етнички малцинства, жените со одредени попречености, итн., односно социјалните групи жени кои се повеќе ранливи на интерсекциска дискриминација и злоупотреба (GREVIO, 2023: 29).

Во истражување на ОБСЕ од 2019 година за родово базираното насилство, 7% од жените биле жртви на демнење од страна на непознато лице (53%) или интимен партнер (30%). Кај 48% процесот на демнење траел неколку месеци, а покрај што се случувал во физичкиот свет, жртвите добивале и телефонски повици, СМС пораки, електронска пошта, како и пораки на социјалните мрежи (OSCE, 2019: 34-35).

Родовите стереотипи за традиционалните родови улоги се значително присутни во Северна Македонија. Жените најчесто се поврзуваат со домашната работа и обврски, грижата за децата, а многу поретко со професионалната кариера. Ова значи и поретко учество на жените во културата, спортот, како и другите активности (Stanojoska, 2023: 110). Она што уште повеќе загрижува е фактот што „македонското општество е толерантно кон насилството врз жените, сметајќи го за „нормално“ или „секојдневно“, како дел од традиционалната култура во општеството“ (AIRE, 2023: 39).

Република Северна Македонија ја ратификува Истанбулската конвенција во 2018 година, која е можеби и моментално најдобриот меѓународен документ кој се однесува на родово базираното насилство. Првиот поважен чекор во имплементацијата на обврските е донесувањето на Законот за превенција и заштита од насилство врз жените и семејно

насилство (Службен весник на РСМ, 24/21), како и Акциониот план за имплементација на Истанбулската конвенција. Подоцна, беа променети и други релевантни закони, за конечно во 2023 година да се случат измените на Кривичниот законик (Службен весник на РСМ, 36/23). Овие измени вклучија важни измени на инкриминации опфатени со Конвенцијата; вклучувајќи корекција на дефиницијата за силување и полов напад; вклучување на родово базираното насилство како посебен фактор за убиство; криминализација на демнењето, сексуалното (полово) вознемирување, и женско генитално сакатење (обрежување) (GREVIO Report, 2023).

Пред инкриминациите во Кривичниот законик, поврзани со родово базираното насилство, во Северна Македонија, многу жени и девојки биле жртви на овој феномен во сајбер просторот, во случаите Јавна соба и Јавна соба 2, како и во други случаи кога фотографии и видеа од жени и девојки биле споделувани без нивна согласност.

Она што во моментот треба да се направи е фокусот да биде насочен од една страна кон институциите преку повеќе анализи и истражувања на овој вид насилство, затоа што првиот чекор кон превенција и спречување е познавањето на феноменологијата на криминалното однесување. Понатаму, подобра законска рамка, што бара и доколку е потребно нови инкриминации, затоа што дел од одредени однесувања се уште не се опфатени со измените на КЗ; потоа подобра соработка со Интернет платформите и социјалните медиуми; како и сензибилизација на полициските службеници и останатите субјекти во процесот на кривична правда. Од друга страна, фокусот треба да биде ставен и на жртвите, преку стратегии и кампањи поврзани со детекција и пријава на содржини кои не ги почитуваат правилата на однесување на Интернет платформите и не ја почитува нивната приватност; развивање ресурси за поддршка и помош на жртвите, што би вклучувало бесплатна правна помош, медицинска помош и психо-социјална помош и поддршка; но и развој на стратегии за превенција преку образовни кампањи на работните места и во училиштата, во насока на заштита од насилство во сајбер просторот, но и кон идентификација и промена на општествените норми и културните практики кои ги стигматизираат и ре-виктимизираат жртвите на родово базираното насилство во сајбер просторот. Ваквата детекција и промени би требало да ги насочат тие норми и практики кон сторителите, затоа што вината треба е нивна, а не на жртвите.

Марта Стевковска е активна новинарка веќе 12 години која покрива најчесто теми за родови прашања и родова еднаквост, особено теми за родово-базирано насилство. Преку медиумите Портрет, ПИНА и платформата Медуза редовно ги истакнува состојбите кои се случуваат во земјава, а се поврзани со правата на жените, ЛГБТИК+ заедницата и маргинализираните групи. Таа е и истражувачка, активистка и поборничка за совладување на предизвиците на новинарките во земјава.

Новинарките постојана мета на онлајн закани и говор на омраза, но сторителите ретко се казнети

Кога минатата година новинарката Рита Бехадини се спротистави јавно на статус на оцата од Сарај на социјалниот медиум Фејсбук, се соочи со експлицитни закани по живот кон неа и кон нејзиното семејство. Сторителот беше извесен профил на социјалната мрежа, именуван како Fisnik Hoxha.

Новинарката Мери Јордановска во 2020 година во 5 часот наутро на апликацијата „Телеграм“ почна да добива закани по нејзиниот живот и навреди од партиски активист. За жал, ниту за Рита ниту за Мери, овие не се единствените закани и навреди во онлајн просторот со кои се соочиле во текот на својата кариера.

Напротив, многу често новинарките во Македонија се мета на напади, вознемирување, говор на омраза, закани и сексистички и мизогини коментари во онлајн просторот. Според податоците од Здружението на новинари во Македонија во

2020 и 2021 година од 19 евидентирани напади, 11 биле врз новинарки.

Во истражувањето на ПИНА – „Анализа на онлајн вознемирувањето врз новинарките во Северна Македонија“ од минатата година, дури 81,6% од 103 анкетирани новинарки во земјава се соочиле со онлајн вознемирување. Според новинарките, мотивот за вознемирувањето најчесто бил поради објава на новинарски текстови насочени кон други центри на моќ (56.6%), во 43.4% од случаите поради објава на сопствени новинарски текстови за општествени случувања кои биле критички кон властите, во 36.1% поради објавени новинарски текстови за општествени случувања кои биле критички насочени кон некоја партија. Помал дел од новинарките кажале дека биле вознемирувани како резултат на изразување на лични ставови и мислења за општествени случувања кои биле критички кон властите (24.1%) и кон некоја партија (18.1%). Речиси половина (43,7%) вознемирувањето не го пријавиле никаде, додека најголем дел од останатите (32%) го пријавиле во својата редакција. Ова не е случај само кај нас, туку глобално. Според податоците од истражување на Меѓународната федерација на новинари цитирано во публикацијата на ПИНА, 64% од новинарките се соочиле со онлајн насилство, од кои речиси половина (47%) не го пријавиле случајот.

Дискредитација на работата поради родот

Заканите кон новинарката Рита Бехадини, беа пријавени во Министерството за внатрешни работи, до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика, но иако ова се случи во текот на летото минатата година, сè уште нема кривична одговорност за лицето кое стои зад заканите упатени кон новинарката. Од Здружението на новинари на Македонија во својата реакција посочија дека заканата претставува директен повик за физичко насилство кон новинарката, со што се загрозува нејзината безбедност, а потенцијално и сигурноста на останатите нејзини колеги од медиумот. Оттаму велат дека активно ја следат постапката за овој случај.

„Случајот го пријавив во МВР и во Секторот за компјутерски криминал. За жал сторителот продолжува да навредува други жени со истиот профил. Не се чувствував безбедна во тој период кога ги добив заканите, но од друга страна ни не очекував полицијата да ме заштити. Кога работиш цело време со жени жртви на насилство, веќе знаеш што можеш да очекуваш од полицијата. Но сепак, МВР има одговорност за овие работи“, вели Бехадини.

Таа додава дека новинарките се изложени пред јавноста цело време, во едно општество кое се уште не е навикнато жената да биде вклучена во сите процеси, да зборува гласно, и да носи важни одлуки.

„Институциите треба да го имплементираат законот и да ги најдат сторителите. Кога сторителите ќе бидат во затвор, нема да биде толку лесно за другите да сејат омраза и да пишуваат било што. Жените никогаш не се чувствуваат сигурни во оваа земја. Барем тоа можам да го кажам од моето лично искуство. Јас како активистка и новинарка не е прв пат да се соочувам со говор на омраза, закани и навреди, но тоа не го прави целиот процес полесен

Дискредитација на работата поради родот

Заканите кон новинарката Рита Бехадини, беа пријавени во Министерството за внатрешни работи, до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика, но иако ова се случи во текот на летото минатата година, сè уште нема кривична одговорност за лицето кое стои зад заканите упатени кон новинарката. Од Здружението на новинари на Македонија во својата реакција посочија дека заканата претставува директен повик за физичко насилство кон новинарката, со што се загрозува нејзината безбедност, а потенцијално и сигурноста на останатите нејзини колеги од медиумот. Оттаму велат дека активно ја следат постапката за овој случај.

„Случајот го пријавив во МВР и во Секторот за компјутерски криминал. За жал сторителот продолжува да навредува други жени со истиот профил. Не се чувствував безбедна во тој период кога ги добив заканите, но од друга страна ни не очекував полицијата да ме заштити. Кога работиш цело време со жени жртви на насилство, веќе знаеш што можеш да очекуваш од полицијата. Но сепак, МВР има одговорност за овие работи“, вели Бехадини.

Таа додава дека новинарките се изложени пред јавноста цело време, во едно општество кое се уште не е навикнато жената да биде вклучена во сите процеси, да зборува гласно, и да носи важни одлуки.

„Институциите треба да го имплементираат законот и да ги најдат сторителите. Кога сторителите ќе бидат во затвор, нема да биде толку лесно за другите да сејат омраза и да пишуваат било што. Жените никогаш не се чувствуваат сигурни во оваа земја. Барем тоа можам да го кажам од моето лично искуство. Јас како активистка и новинарка не е прв пат да се соочувам со говор на омраза, закани и навреди, но тоа не го прави целиот процес полесен за мене. Сега го пријавувам секој случај затоа што сметам дека тоа е единствениот начин на кој можеме да направиме притисок врз институциите“, вели новинарката Бехадини.

Новинарката Мери Јордановска, го пријавила исто така случајот на говор на омраза, прво во полиција, во Единицата за насилен криминал, а потоа случајот го презел Обвинителството. Лицето беше осудено на затворска казна. Сепак, од вкупно 14 регистрирани случаи на напади и закани кон новинари во 2021 година, само за нејзиниот случај имаше судска разврска.

„Поранешен вработен во Централниот регистар и партиски активист, во 5 часот изутрина во 2020 година, без никаква причина, на комуникациската мрежа „Телеграм“ започна да ми испраќа пораки, од кои дел беа заканувачки и полни со навреди, од тоа дека сум странски платеник, до тоа дека ќе завршам зад решетки – едноставно пораки кои немаа допир со реалноста, но сепак беа доволни да ме вознемират. Не знам дали случајот ќе стигнеше дотаму до каде што стигна, ако во меѓувреме не дознаев дека неговата поранешна сопруга е жртва на семејно насилство и ако не се пријавеа и други лица кои биле предмет на слични напади од страна на истото лице. Само од тие причини решив да го пријавам случајот, бидејќи станав свесна дека долго време се молчело и му се прогледувало низ прсти на некој кој континуирано повторувал едно дело кон различни луѓе. Обвинителството го соедини мојот предмет со пријавите на неговата поранешна сопруга и лицето беше осудено на 1,8 години затворска казна и задолжително психијатриско лекување. Тој досега, колку што знам, веќе ја има издржано казната, но оттогаш не се обидел да ме исконтактира. Морам да признам дека навистина сум задоволна од пристапот на надлежните институции кон овој

Злоупотреба на слободата на изразување

Од ЗНМ велат дека таргетирањето на новинарките може да ги обесхрабри жените да влезат или да останат во полето на новинарството, што придонесува за недостаток на различност во редакциите.

„Нападите насочени кон дискредитација на работата на новинарките може да го поткопаат нивниот кредибилитет и кредибилитетот на медиумските организации што тие ги претставуваат. Ова може да има застрашувачки ефект врз истражувачкото новинарство и способноста на новинарите да ги повикаат на одговорност оние кои се на власт. Стресот и анксиозноста што произлегуваат од онлајн вознемирувањето може да влијаат на нивната способност ефикасно да ги извршуваат своите работни места“, велат од ЗНМ.

Иако говорот на омраза во нашето законодавство е казниво со затвор, сепак скоро непостоечки се пресудите за злоупотреба на слободата на изразување по родова основа. Говорот на омраза според македонскиот Кривичен законик е опфатен во неколку кривични дела, меѓу кои и „Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем“ од член 394-г од Кривичниот законик, но и во новите кривични дела „Полово вознемирување“ од член 190-а и „Демнење“ од 144-а од Кривичниот законик.

Според податоците од Основниот кривичен суд Скопје, од 2021 година до септември 2023, се донесени четири правосилни пресуди за говор на омраза во интернет просторот од кои три се условни осуди, а една е ослободителна пресуда. Но, оттаму нагласуваат дека во постапките водени пред Основниот кривичен суд, говорот на омраза е насочен кон лица од машки пол или група луѓе базирани на етничка, религиска или верска основа.

Од ЗНМ додаваат дека постапката за проценка на ризикот во законот не е јасно дефинирана.

„Истанбулската конвенција е ратификувана во Северна Македонија, во 2018 година, а нејзините одредби се вградени во Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство изготвен во текот на 2020 година, а усвоен во јануари 2021 година. Како ЗНМ сметаме дека е потребна позитивна судска пракса во насока на санкционирање на ваквиот тип на напади а со тоа и унапредување на заштитата на новинарките во контекст на обесхрабрување на потенцијалните заканувачи или напаѓачи кон новинарите и медиумските работници“, велат оттаму.

Според истражувањето на ПИНА, непријавувањето на случаите на вознемирување најчесто е резултат на високиот степен на недовербата во институциите, независно дали станува збор за полиција, обвинителство или судство. 41.9% од новинарките кои пријавиле онлајн вознемирување и напади биле многу незадоволни од соработката со институциите. Само 2 новинарки (6.5%) биле задоволни. Воедно, времетраењето на постапките, како и нивниот финален исход значително влијае на мотивацијата на новинарките да ги пријават случаите.

Според Советот за етика во медиумите најчестите причини за напади и закани кон новинарките е спротивставувањето на востановените конзервативни ставови за начинот на функционирање на општеството, на семејството или други заедница.

„На социјалните мрежи „напаѓачите“ се сметаат безбедни затоа што можат и да се скријат зад лажно име или фотографија. Комисијата за жалби ги разгледува и носи одлуки или мислења за сите пријави, кои се однесуваат на текстови објавени во медиумите. Дobar дел од пријавите се однесуваат на злонамерни коментари што следат под објавата на медиумска содржина на социјалните мрежи. Многу често медиумите не водат сметка за навредливите коментари, со образложение дека немаат доволно кадар ниту време за нивно отстранување. Но тоа е една од нивните обврски. Не можам да издвојам пријави за говор на омраза токму против новинарки. Можеби се работи за она што го објаснува и колешката Бехадина – сите се навикнаа на тоа, наместо да вреват и да пријавуваат!“, вели Билјана Георгиевска, извршна директорка во СЕММ.

Георгиевска додава дека потребна е координирана акција во целото општество, за подобрување на медиумската писменост на населението, но и за подигање на свесноста за она што се нарекува „политичка коректност“, односно толеранција и почитување на разликите во секоја сфера, не само во политиката. СЕММ е и координатор на Мрежата против говор на омраза, која наскоро треба да почне со работа.

Од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација велат дека во 2022 и 2023 година до Комисијата не се поднесени претставки во врска со утврдување на дискриминација врз новинарки.

Мери Јордановска смета дека има напредок во однос на мерките кои се преземаат и од новинарските организации и од институциите.

„Обединети и гласни сме во ставот дека онлајн заканите и вознемирувањата се сериозна закана по слободата на говорот. Говорот на омраза е средство кое често се користи за да се замолчи некој. И за жал, често и успева. Но, и покрај сите напори, интернетот не може да се стави под контрола. Тоа е глобален систем, ете, и самите сме сведоци на портали регистрирани надвор на државата на кој буквално никој не им може ништо“, објаснува Јордановска.

Дигиталното родово-базирано насилство врз новинарките може да има сериозно влијание врз нивната работа и нивниот живот. Заплашувањето, несигурноста, стравот за сопствената безбедност и безбедноста на своите блиски како и непријателската средина водат кон самоцензура на новинарките поради последиците со кои би можеле да се соочат. Ова е директниот начин на кој дигиталното родово-базирано насилство се прелева надвор од екранот. Стравот од закани и заплашување поради објавен текст исто така има големо влијание и врз истражувачкото новинарство. Токму поради ова е важна правилната имплементација на законите, ефективната заштита од институциите и изведување на сторителите пред лицето на правдата.

Професионална новинарка со повеќе од шестнаесетгодишно работно искуство во професијата. Дипломирала на секторот новинарство на Правен факултет „Јустинијан Први“, а своето професионално искуство го стекнала во повеќе редакции како новинарка и уредничка. Добитничка е на награди и признанија за објавени новинарски текстови и стории, како и учесничка во интернационални проекти за истражувачко новинарство. Авторка е на многу успешни проекти од областа на образованието, меѓу кои прилози, прирачници и водичи наменети за ученици и за студенти.

Дигиталното родово базирано насилство е во пораст, но младите не го препознаваат

Антонија Поповска

Случаите на дигитално родово базирано насилство кај нас се секојдневие. Иако не секој умеа да го препознае и пријави, сепак, од евиденцијата на невладините организации кои се занимаваат со оваа проблематика, се гледа дека бројот на пријави расте. Во С. Македонија нема официјална статистика и не се води прецизна евиденција за вкупниот број на пријавени случаи. За тоа, што претставува дигитално родово базирано насилство, како истото да се препознае, но и каде истото да се пријави, зборуваме со Бети Пеева од невладината организација „ЕХО“ од Штип, како и со Калиа Димитрова од „Медуза“, феминистичката платформа.

За младите дигиталното насилство е нормализирано

Има пораст на случаите со дигитално родово базирано насилство, и тоа кај младите, но кај нив тоа е некако нормализирано и тие не го препознаваат како проблем, вели Бети Пеева

од „ЕХО“. Во оваа организација, минатата година имало вкупно 211 пријавени случаи. „Овој вид насилство може да биде со сексуална конотација, потоа, се случува и малтретирачот да ја следи жртвата заради одредени причини, кои најчесто се прикажуваат како љубов. Но жртвата треба овие нешта да ги препознае. Често се случува да има пораки со сексуална конотација и кога има онлајн комуникација, иако личностите не се познаваат“, вели Пеева.

Се пријавува, но тешко се докажува

Дигиталното родово базирано насилство, како што објаснува таа, се пријавува, но многу поретко се докажува бидејќи сè уште се необучени професионалците во полиција за детектирање на сторителите на вакво насилство.

„Има средини кај нас, во кои воопшто не допрела до жртвите информацијата дека тоа што им се случува е всушност, дигитално родово базирано насилство. Има средини во кои жените не знаат дека веќе имаме измени во Кривичниот законик, со кои се криминализираат овие дела. Исто така, имаме проблем и со фактот дека жртвите пријавуваат насилство, но кога ќе видат колку е сложена процедурата, тие се откажуваат“, додава Пеева.

Праксата покажала и дека како докази, се земаат предвид скриншоти и гласовни пораки, но тоа не е секогаш случај.

„Кај нас во нашата организација, работиме со мултисекторски тимови. Сите што се вклучени во заштита, имаме позитивни исходи и за демнењето (физичко) и за дигитално родово базираното насилство, односно онлајн насилството. Ни самата терминологија не е точно определена кај нас. За дигитално насилство, нема правила, иако вообичаено им се случува на помлади девојки, иако морам да кажам дека сепак жртви се и повозрасни жени“, објаснува Пеева.

Што треба да се направи?

Што е она што е потребно да се преземе во врска со овој проблем? Потребна е заедничка работа меѓу невладиниот сектор и институциите кои се одговорни за оваа тема.

„Треба да се дефинира законски дигиталното родово базирано насилство. Мора да се зајакнат капацитетите на институциите во нивната сензибилизација, потоа, потребно е да се едуцира јавноста заради превенијата, но и за да веднаш може да се откриваат ваквите случаи“, смета Пеева.

Таа е на став дека девојчињата и момчињата треба уште од најмала возраст да се едуцираат. „Тие многу често не знаат дека тоа што го прават во нивната меѓусебна онлајн комуникација, не е шега. Потребен е посебен курикулум, односно цела нова наставна програма за да младите ја добиваат потребната едукација. Сите ние кои работиме во организации кои се бавиме со тема насилство, знаеме да одржуваме предавања. Ова е нешто што треба да влезе во училиштата“ завршува Пеева.

Онлајн насилството се случува масовно

Секој проблем со насилство е сериозен, па така е и со онлајн сексуалното вознемирување, вели Калиа Димитрова од „Медуза“.

„Тоа што е специфично за онлајн насилството е што има потенцијал, и се случува масовно, а до пред скоро беше речиси нерегулирано. Дебатата и работата во ова поле е несомнено потребна и нужна на сите нивоа, бидејќи оваа форма на родово базирано насилство е тука да остане и зазема нови и различни форми за кои никој не е подготвен: ниту институциите кои треба да нè заштитат, ниту девојките и жените кои се диспропорционално погодени. Практично, се бориме против форми на насилство кои сè уште ги немаме соодветно дефинирано. Се бориме против форми на насилство за кои не постои општествен консензус дека претставуваат насилство. Особено кога станува збор за одмаздничка порнографија, стигмата и срамот се огромни, а последиците се страшни“, вели Димитрова.

Институциите ретко се проактивни

Проактивноста од институциите е ретка, речиси непостоечка, а институционална разрешница мора да има. Сепак, ни тоа нема во целост да го реши проблемот со не толку потајните патријархални ставови на масата и културата на насилство (rape culture) во која живееме.

„Колку и да е тешко да се „поттикнат“ институциите да постапуваат правилно, професионално и навремено во случаи на сексуално насилство и вознемирување, милион пати е потешко да се смени популарниот став дека жртвата некако сама си ја налепила бељата, бидејќи тој пристап кон жртвите е веќе дел од нашиот културен ген. Двојната виктимизација се случува од блиски социјални/семејни кругови, до ниво на институции и мора огромен фокус да се даде на одучување на овој феномен, бидејќи ваков тип на

коментари претставуваат релативизирање на насилство и заземање на страна на сексуалните предатори и насилници. Јавноста секогаш има некаква идеја за што девојката требала или можела да направи за да не стане жртва, а многу ретко има идеи што може или треба да се направи со оној кој ја вознемирил, повредил или понижил. Истата таа јавност имаше огромен проблем со изјавата каде „заштита ја ќерка ти“ беше прецртано и наместо тоа испишано „едуцирај го син ти“, бидејќи на една мизогина заедница најлесно ѝ е да најде милион причини зашто девојките и жените се виновни што се жртви, а насилникот да не биде една од нив. Впрочем, сексуалното насилство е веројатно единственото кривично дело каде жртвата се обвинува за нешто што ѝ направил некој друг“, смета Димитрова.

Според неа, она што е важно е што моменталниот закон против родово базирано насилство е во линија со Истанбулската конвенција, и како таков, е родов сензитивен, и уважува нови форми на злоупотреба како онлајн сексуално вознемирување и демнење.

„Сепак, потребна е родова сензибилизација на сите институции кои работат во ова поле, а не само добри закони на хартија. Тоа што загрижува е што институциите сè уште немаат развиено механизми за навремено постапување, односно, тие како да не сакаат да го прифатат едноставниот факт дека сајбернасилство е насилство, а двојната виктимизација е реалноста со која жртвите се соочуваат и во својата најблиска околина, и полициските станици, и во судовите, ако нивниот случај стигне дотаму“, завршува таа.

„Темната страна на дигитализацијата“

Во една од последните студии на UN Women (https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/research-tf-vaw_executive_summary_26-november.pdf), направена во октомври минатата година, со наслов „Темната страна на дигитализацијата“, учествувале 12.000 жени од земјите од Источна Европа и Централна Азија. Истражувањето дава нови сознанија за насилството врз жените преку технологијата, а учеснички биле жените во 13 земји од регионот - Албанија, Босна и Херцеговина, Грузија, Казахстан, Косово[1], Киргистан, Молдавија, Црна Гора, Северна Македонија, Србија, Таџикистан, Турција, и Украина.

Повеќе од половина од жените (18+), а кои користат интернет, доживеале некои форми на онлајн насилство. Разликите меѓу земјите се големи, со највисока преваленца во Украина и најниска во Таџикистан. Од 13 земји, С. Македонија е рангирана на четвртото место, односно, 62,8 отсто од учесничките во студијата дека барем еднаш имале искуство со онлајн насилство.

Минатогодишната кампања 16 дена активизам UN Women ја одбележа со #Нема изговори за насилството врз жените. Беа објавени и статистички податоци, согласно кои на глобално ниво, се проценува дека 736 милиони жени биле изложени на физичко и/или сексуално насилство од интимен партнер, сексуално насилство од непартнер или и двете, барем еднаш

Марија Камчева е дипломирана професорка по англиски јазик и книжевност и македонска книжевност со јужнословенски книжевности. Вработена во општина Кавадарци и е номинирана за координаторка за еднакви можности на општина Кавадарци. Се залага за родова еднаквост помеѓу мажите и жените во локалната заедница и регионот, за спречување на родово базирано насилство и зајакнување на женското претприемништво.

Одржливи услуги во локалната заедница за помош и поддршка во борбата со родово базирано насилство

Родово-базирано насилство во сите негови форми претставува повреда на основните човекови права и форма на дискриминација. Во Северна Македонија речиси половина од жените (45%) доживеале некаква форма на насилство од интимен партнер (физичко, сексуално или психолошко).

Според статистиките на Обединетите нации, во светски рамки, една од три жени и девојчиња е погодена од насилство, а секоја втора жена е жртва на психолошко насилство. Согласно статистичките податоци 93% од пријавените и од осудените сторители на кривични дела при вршење на семејно насилство се мажи, а 82% од жртвите се жени.¹ Насилството е една од најраспространетите повреди на човековите права, кое се случува секој ден, повеќепати, насекаде низ светот. Насилството остава сериозни, краткорочни и долгорочни физички, економски и психолошки последици врз жртвите, спречувајќи го нивното целосно и еднакво учество во општеството.

ИНТЕРНЕТ ИЛИ ДИГИТАЛНО НАСИЛСТВО

Интернет или дигитално насилство се однесува на секое дело на насилство кое е сторено, потпомогнато или отежнато со употреба на информатичка и комуникациска технологија (мобилни телефони, интернет, социјални медиуми, компјутерски игри, тестуални пораки, е-пошта) врз жена поради тоа што е жена. Насилството преку интернет може да вклучува:

Интернет- малтретирање кое вклучува испакѓање на застрашувачки или заканувачки пораки
Неконсензуален секстинг - вклучува испакѓање експлицитни пораки или фотографии без согласност на примателот

Доксингот вклучува јавно објавување на приватни податоци или подтоци кои би можеле да ја идентификуваат жртвата.

Загрижува фактот што барањето на институционална заштита го зголемува ризикот за нови насилства, што влијае на стапката на пријавени и процесирани случаи.

Државата се грижи за заштита на жените од родово базирано насилство и семејно насилство. Надлежни за спроведување на Законот за спречување насилство врз жени и семејно насилство се сите органи на државната управа, судовите, јавното обвинителство,

¹ 12 Мирчева С., Чачева В., Кениг Н. Глас за правда: Истражувачки извештај: процена на судските постапки за случаи на семејно насилство, со посебен фокус на менаџирање на предметите од родова перспектива, УКИМ, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 2014

единиците на локална самоуправа и правните лица што вршат јавни овластувања утврдени со закон. Законот предвидува институционална и мултисекторска соработка за преземање мерки за превенција, спречување и заштита од родовобазирано насилство врз жени и семејно насилство. Интернет-насилството е нова форма на насилство што најчесто се јавува меѓу тинејџерите, но присутно е и кај возрасните. Интернет-насилството се јавува на социјалните мрежи при користење на новата технологијата, а вклучува навредување, потсмевање или омаловажување на други индивидуи и / или групи.

Искуствата на жртвите од локалната заедница на кои им се обезбедува бесплатна правна помош и други услуги, сведочат за бројни пропусти во водењето на постапките. Честопати, жените жртви на родово-базирано насилство се соочуваат со несоодветен одговор од страна на институциите, како што е тактиката на непостапување, неверување и релативизирање на искуствата на жртвите, поради што жртвите не ѝ веруваат на полицијата и сметаат дека пријавувањето е залудно. Изрекување на прекршочни санкции и опомена за насилниците, наместо документирани и аргументирани кривични пријави, како и несоодветно спроведување на забраните за приближување и контактирање на жртвите резултира со континуирано, засилено насилство, често со сериозни последици по здравјето на жртвите, а во одреден број на случаи дури и смрт.

Во однос на обвинителствата постојано забележување ненавремено покренување на обвинителни акти, неефикасно или без должно внимание раководење со предистражни и истражни постапки што резултирало со ненавремено или воопшто необезбедување на релевантни докази како и преземање на мерки кон сторителот за да се спречи продолжување на насилството кон жртвите. Сите овие институционални пропусти станаа уште повидливи со појавата на вознемирување во дигиталната сфера, кое иако се случува масовно и брои илјадници жртви, не добива соодветен институционален одговор, ниту пак соодветна јавна поддршка. Молкот на институциите дополнително го охрабрува функционирањето и одржувањето на вакви групи во дигиталниот простор, а жртвите и понатаму се соочуваат со опасност по личната безбедност и нарушено достоинство и здравје.

Основна задача на истражувањето е да ја прикаже фактичката состојба на родово базираното насилство и да понуди препораки со цел унапредување на системот за заштита, поддршка и помош на жртвите на локално ниво. Согласно Истанбулската конвенција која претставува фундаментален принцип на кој треба да се темелат сите мерки за спречување на насилство кое го презема државата, таа исто така е насочена за спречување, заштита и превенција на жртвите на насилство како и спроведување на обврските на сите релевантни институции за изнаоѓање на начини и механизми за спречување на насилството. Согласно Законот за социјална заштита, надлежностите на локалните самоуправи се однесуваат во спроведување на социјална превенција и препознавање на жртвите на родово базирано насилство како лица во социјален ризик и корисници на социјална заштита. Општината е должна и има обврска да спроведува социјална превенција и превенција на родово базирано и семејно насилство.

Бројот на специјализирани сервиси за родово базирано насилство е многу мал, а стандардите на ратификуваната Конвенција за спречување борба против насилство врз жените и домашното насилство се далеку од остварени. Родово базираното насилство не може да се надмине без сеопфатен и мултисекторски пристап. Законот дава можност општините да обезбедуваат социјални услуги преку основање установи за социјална заштита, или пак да делегираат надлежност на здруженија и други правни и физички лица. Законот за социјална заштита обезбедува правна основа за воспоставување и финансирање

на специјализираните сервиси за жртви на родово базирано насилство и им дава можност на здруженијата на граѓани да бидат даватели на социјални услуги и ја дефинира надлежноста на локалната самоуправа за обезбедување на финансиски средства со цел финансирање на социјални услуги на лиценцирани здруженија.

Улогата на локалната самоуправа во воспоставување на услуги

Голема е важноста од активно вклучување на локалната самоуправа не само во превенцијата и подигнување на свеста, туку и во воспоставување на специјализирани услуги за помош и поддршка преку блиска соработка со граѓанските организации.

Примери за добра пракса за специјализирани сервиси за родово базирано насилство во Тиквешкиот регион и пример за меѓуопштинска соработка е отворањето на Регионалниот советувалишен центар за жени и деца жртви на насилство.

Во 2022 година општина Кавадарци, Неготино, Росоман и Демир Капија преку меморандум за меѓуопштинска соработка воспоставија нова специјализирана услуга за родово базирано насилство, а тоа е воспоставување на Регионален сетувалишен центар за помош и поддршка на жени и деца жртви на родово базирано насилство. Советувалишниот центар е отворен на иницијатива на здружението за родова еднаквост од Кавадарци „Визија“ а финансиски поддржан од четирите општини кои се вклучени во процесот на воспоставување на услугата. Процесот на воспоставување согласно стандардите на Министерството за труд и социјална политика е одговорност на локалната женска организација „Визија“ под менторство на Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство.

Регионалниот советувалишен центар² нуди услуги за жени и деца кои преживеале некаква форма на родово базирано насилство, односно ангажиран е тим од социјална работничка, правничка, психотерапевтка и кариерна советничка. Обезбедена е помош и поддршка за остварување на права од социјална заштита, бесплатна правна помош и адвокатско застапување на судски постапки поврзани со преживеаното насилство, континуирано и долготрајно психолошко советување и психотерапија за жените и нивните деца, како и кариерно советување и помош при вработување. Истото е достапно и за жени со попреченост.

Состојбата со семејното насилство во Тиквешкиот регион

Во општините Кавадарци, Неготино, Росоман и Демир Капија живеат вкупно 66.245 жители. Во овој регион има два меѓуопштински центри за социјална работа во Кавадарци и Неготино.

ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Кавадарци според податоците за 2020, 2021 и 2022 година евидентирани се вкупно 30 случаи на семејно насилство од кои 21 жена жртва, а возрасната граница се движи од 7 до 72 години.³

Општина Кавадарци не води посебна евиденција за состојбата со насилството врз жени и семејно насилство, а информациите ги добива од ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа. ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Кавадарци во кој се евидентираат и податоци за општина Росоман според добиените податоци за 2020, 2021 и 2022 година, регистрирани се вкупно 100 случаи на семејно насилство, од кои се евидентирани 86 жени жртви (86%). Возрасната граница на жртвите се движи од 7 до 75 години.⁴ Во овој период

² <https://www.facebook.com/sovetuvalistezazeni?mibextid=zLoPMf>

³ Анализа на состојбата и обезбедување на одржливи услуги за помош и поддршка на жени жртви на родово базирано и семејно насилство, Здружение за родова еднаквост Визија и Националната мрежа за насилство врз жените и семејното насилство, Ценка Тодорова, 2022 година.

⁴ <http://jumcsr-kavadarci-mtsp.gov.mk/>

изречени се вкупно 25 привремени мерки за заштита од насилство преку испратени предлози од Основен Суд Кавадарци.

ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Неготино во кој се евидентираат и податоците за Општина Демир Капија, за 2020, 2021 и 2022 година евидентирани се вкупно 30 случаи на семејно насилство, од кои 21 се жени жртви (70%). За овој период се вкупно изречени 42 привремени мерки за заштита од насилство преку испратени предлози од Основен суд Неготино.⁵

Достапност на специјализирани услуги за поддршка на жртвите на семејно насилство во општините во Тиквешкиот регион

Во општините кои спаѓаат во Тиквешкиот регион (Кавадарци, Неготино, Росоман и Демир Капија), нема ниту едно засолниште/центар за згрижување на жртви на насилство. Согласно стандардите на Совет на Европа на кои се повикува Истанбулската Конвенција, треба да биде достапно едно место на 10.000 жители, односно во Тиквешкиот регион треба да има центар за згрижување со најмалку 7 семејни места.

Постојат две советувашишта за работа со жртви на родово базирано насилство и нивните деца. Едното е раководено од ЈУ Меѓуопштински центар Кавадарци, а второто е раководено од локална организација Визија со финансиска поддршка од општините во регионот.

Советувалишен центар

Советувалишниот центар е прв сервис од ваков тип во Тиквешкиот регион. Во рамки на советувашишниот центар се обезбедува психо-социјална помош и поддршка, психолошко и психотерапевтско советување и третман и правно советување. Услугите се бесплатни за сите кориснички и нивните деца. Во склоп на советувашишниот центар, во истата просторија и истиот менаџмент е и женскиот центар за поддршка а тоа значи дека тоа е центар каде е обезбедуваат бесплатни и доверливи услуги за помош и поддршка на жени и деца кои се справуваат со било која форма на родово базирано и семејно насилство, без разлика дали насилството се случува во моментот кога жената бара помош или пак се случило во минатото, но оставило последици и предизвици со кои жената тековно се справува. Тимот на женскиот центар се состои од социјална работничка, правна советничка, психолог и кариерна советничка. Женскиот центар обезбедува:

- Советување за остварување на социјални права
- Психолошко советување и психотерапија, правна помош и поддршка
- Упратување и придружување до институции и други организации
- Кариерно советување и менторска поддршка за економско јакнење

Со овој женски центар раководи Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство.

Подрачната единица на Министерството за правда дава бесплатна правна помош

Граѓаните кои се жртви на родово базирано насилство можат да се обратат до Министерството за правда и до неговите подрачни единици и да им се даде правна помош или да им се обезбеди адвокат кој ќе биде платен од Буџетот на Министерството. Согласно правилникот овој тип на услуга вклучува давање на примарна и секундарна правна помош.

⁵ <http://jumcsrnegotino.mk/>

Според кварталните ивештаи кои ги испраќаат во Министерството за правда⁶ има евидентирано само случаи за бракоразводни постапки и доделување издршка за деца, а другите случаи се водат како примарна и секундарна дадена правна помош.

Според регистерот на адвокати кои даваат бесплатна правна помош во Кавадрци од вкупно 17 адвокати, само еден е регистриран за давање бесплатна правна помош, а во Неготино од вкупно 4 адвокати, нема ниту еден кој дава БПП.

Во Тиквешкиот регион нема воспоставено СОС линија која обезбедува 24/7 која е достапна за пријавување на родово базирано или било какво насилство, но достапен е call- центарот на општина Кавадарци 24/7 на телефонскиот број 13 300 за било какво пријавување и упатување до релевантна институција за која има потреба жртвата.

Анализирајќи ја состојбата на Тиквешкиот регион и разговарајќи со претставници од релевантните институции и претставници од здружението за родова еднаквост „Визија“ податоците покажуваат дека недостасуваат специјализирани услуги во локалната заедница за справување со проблемот на родово базирано насилство.

Препораки

- Водење на регистар и евиденција на жртвите на родово базирано насилство од сите релевантни институции со цел да се преземат потребните мерки и активности за имплементирање на законски решенија.
- Подигнување на свеста на локално то население за можноста за услугите за помош и поддршка на жртви на родово базирано насилство.
- Охрабрување на локалното население за пријавување на родово базирано насилство.
- Воведување на нова услуга во локалната заедница- воспоставување на шелтер центар за жртви на родово базирано насилство.
- Отворање на засолниште-центар за згрижување на жртви на сексуално насилство и силување.
- Подобрување на видливоста на специјализираните услуги за помош и поддршка на жртви на родово базирано насилство.
- Зголемување на финансиската поддршка од страна на локалната самоуправа и центарот за социјални работи за жртви на семејно насилство.
- Подобрување на програмите за социјална заштита во локалните институции, со афирмативни мерки за намалување на родово базираното и дигиталното насилство.
- Подобрено функционирање на Советите за социјална заштита и спроведување на активности за превенирање на родово базираното насилство/
- Почесто организирање на обуки во регионот за родово базирано насилство.
- Предвидување на буџетски алокации за обезбедување на одржливост на Регионалниот советувалишен центар за жртви на родово базирано насилство и останатите тела кои се занимаваат со ваков тип на жртви.
- Развивање на програма или стратегија за превенција и спречување на насилство во соработка со граѓанските организации кои работат со такви целни групи.

⁶ <https://www.pravda.gov.mk/usluga/11>

Мартина Лозаноска Најдовска е дипломиран стручњак по родова проблематика, моментално на постдипломски студии на Институтот за родови студии. Нејзиниот теоретски интерес е вештачка интелигенција (AI) во контекст на киберфеминизмот и родовата еднаквост. Вклучена е во проекти поврзани со користењето на вештачката интелигенција за унапредување на родовата еднаквост.

Етичките предизвици на вештачката интелигенција во контекст на родовото насилство

Вовед

Вештачката интелигенција (ВИ) е технологија во која компјутер или компјутерски контролиран робот има способност да извршува задачи што обично ги извршуваат луѓето, дури и ако вештачката интелигенција не може да ги извршува сите функции што може да ги извршува човекот, некои вештачки интелигенции можат да ги достигнат луѓето во одредени задачи.

Во современата ера, вештачката интелигенција (ВИ) е новото поле на истражување и примена на информатичките технологии. Правопропорционално со ова, **дигиталното родово базирано насилство** се издигнува како глобален предизвик, наметнувајќи потреба за иновативни стратегии и пристапи во превенција и намалувањето на неговите форми.

Преку анализа на влијанието на ВИ, во контекст на родовото насилство, се отвораат прашањата за заштита на приватноста, правдата, и етичките стандарди кои треба да ги следат иновативните технологии.

Доколку се осврнеме кон алгоритмите што ги управуваат вештачките интелигенции и потенцијалните инвазивни мрежни однесувања, треба да се размислува за тоа како технологијата може да биде израз на социокултурните предрасуди и нееднаквости што водат кон родово базирано насилство. Сепак, истовремено треба да се разгледа и идејата дека вештачката интелигенција може да игра клучна улога во идентификација и спречување на овие форми на насилство.

Значителни влијанија на вештачката интелигенција (ВИ) врз општествениот развој

Зголеменото присуство на ВИ во секојдневниот општествен живот се гледа преку нејзината примена во технологијата на личните асистенти, системите за навигација, автономните возила, социјалното осигурување, е-трговијата, кибер безбедност, социјалните медиуми и сл. Технологијата на вештачка интелигенција е една од најважните пронајдоци во ерата на технологија, таа брзо се распространува и нејзината апликација подинакво брзо се прифаќа. Платформите за социјални медиуми, мобилните апликации, пребарувачите, виртуелните асистенти и безбедносните системи се помеѓу областите каде вештачката интелигенција е секојдневно вклучена во живот на корисниците, а нејзиното

социјално влијание постепено се шири.

Вештачката интелигенција покажува добри резултати кога е обучена со големи збирки на податоци. Иако примарниот фокус во развојот на овие системи се перформансите и компетентноста на технологијата, се почесто се пројавува загриженост во доменот на „одговорност, пристрасност, правда, безбедност, транспарентност и одржливост“.

ВИ не може да се разгледува одвоено од општествениот живот, социјалната интеракција и поредокот. Затоа од клучно значење е таа да се имплементира преку конкретни принципи, обрнувајќи внимание на одговорноста, пристрасноста, правичноста, безбедноста и транспарентноста на **алгоритмите за вештачка интелигенција**. Истражувачите, академиците и активистите посочуваат на ширењето на дискриминаторски практики со подемот на системите за вештачка интелигенција, меѓутоа и компаниите кои произведуваат нова технологија, исто така, почнуваат да размислуваат за етичките принципи во фазите на истражување, развој и имплементација.

Сепак, мал е бројот на технолошки компании кои ги спроведуваат овие регулативи со конкретни чекори. Може да се претпостави дека со појавата на апликациите за вештачка интелигенција неизбежни се глобални последици. Една исто така важна област на социолошки студии, кои се занимаваат со ВИ како техника, се **алгоритмите** и нивната функција во репродукцијата на социјалните нееднаквости. Тоа значи дека, алгоритмот, кој може да се дефинира како компонентата која ги донесува одлуките на вештачката интелигенција, ја гарантира релевантноста на податоците на вештачката интелигенција. Според тоа, инженерите кои ги кодираат алгоритмите се носители на нивните вредности, па затоа вештачката интелигенција е далеку од објективна технологија и е доволно политизирана за да може да превземе активна улога во репродукцијата на општествените нееднаквости.

Алгоритмите кои го наметнуваат она што ние ќе видиме, слушнеме и знаеме, пенетрираат во многу области на општествениот живот. Тргувајќи од она што ни се допаѓа или не, до тоа со кого се поврзуваме во форма на социјализација предводена од технократијата. Постои фактот дека алгоритмите може да се предводени од традиционално стереотипни вредности и политики, дека во извесна смисла се средства за репродукција на општествените нееднаквости, дека технологијата е неразбирлива и не се преиспитува, а како концепт ја покрива реалноста и ја држи подалеку од видното поле. Тоа е концептуализирано како **„општество на црната кутија“**. Терминот „општество на црната кутија“ опишува ситуација кога алгоритмите и технологиите кои ги користиме не се транспарентни и ние немаме пристап до нивната интерна работа и последици. Во ова општество, ние не можеме да разбереме како функционираат алгоритмите и какви вредности и политики се вградени во нив.

Оваа дистописка идеја ги посочува негативните последици, бидејќи нетранспарентноста на алгоритмите може да влијае на нашите искуства, информациите што ги добиваме како и врз нашата перцепција на нештата. Структурите и алгоритмите кои го контролираат нашето искуство можат да репродуцираат нееднаквости и стереотипи, без ние да сме свесни за истото.

Загриженост за употребата на ВИ во дигиталното насилство

Кога се зборува за **дигитално родово насилство** се мисли на употребата на технологијата и дигиталните платформи како алатка за извршување на насилство, злоупотреба и дискриминација врз основа на полова или родова припадност. Тука се вклучени различни форми на насилство на дигиталните платформи, како што се **сајбербулинг, онлајн вознемирување, непријатни пораки, сексуална експлоатација**, споделување интимни фотографии и видеа без дозвола (**revenge porn**) и дискриминација врз основа на родот. Дигиталното родово насилство има сериозни последици за жртвите, како што се психолошките, емотивните и физичките проблеми, како и загрозувањето на приватноста и безбедноста.

Како вид на дигитално насилство е и **инвазивното мрежно однесување** кое може да се идентификува преку различни облици на однесување, како што се постојано следење на профилите на другите, непрекинато објавување на туѓи лични информации и фотографии, испраќање на непожелни пораки или коментари, шпионирање на онлајн активности и други слични акции кои ги надминуваат нормите на приватност и почитување. Еден таков пример на инвазивно мрежно однесување е појавата на групата „**Јавна соба**“ на Телеграм во која илјадници членови од земјава споделуваа експлицитни фотографии и видеа од девојки од Македонија, меѓу кои и малолетнички.

Употребата на ВИ во дигиталното насилство може да биде ненамерна или намерна. Некои системи за ВИ може да бидат програмирани да имаат дискриминаторски стереотипи што резултира со несакани последици. Намерната употреба на ВИ во нападите на Интернет представува голем предизвик, бидејќи се користат алгоритми за злонамерно искористување на информации.

Загриженоста за употребата на виртуелна интелигенција (ВИ) во дигиталното насилство е секојдневна тема во современото општество. Вклученоста на ВИ во овој процес е преку нејзиното користење за автоматското генерирање на насилни содржини, ширење на непристојни пораки и манипулација со информации. Оваа загриженост потекнува од можноста ВИ да генерира и распространува насилни и дискриминаторски содржини.

Преку ВИ може да се генерираат и распространуваат насилни содржини без потреба од директна интеракција. ВИ може да биде програмирана да манипулира со информации и да создава илузија на вистинитост. За да се намали загриженоста за употребата на ВИ во дигиталното насилство, потребно е да се применат мерки за одговорност, да се развијат и применат законски и етички стандарди кои ќе ги регулираат активностите на ВИ во дигиталниот простор. Ова би ги ограничило можностите на ВИ за генерирање и распространување на насилни и дискриминаторски содржини.

Потенцијалот на ВИ во борбата против родово базираното насилство

Виртуелната интелигенција (ВИ) има голем потенцијал во борбата против родово базираното насилство. Интелигентни системи можат да развијат и достават образовни материјали кои ќе ги информираат луѓето за родовата рамноправност и ќе поттикнат почит и прифаќање на различните родови идентитети. Овие системи можат да бидат програмирани да ги препознаат и идентификуваат облиците на насилство и

вознемирување во виртуелните простори со што ќе овозможи брза реакција и интервенција.

ВИ може да помогне во идентификувањето и заштитата на жртвите на родово базирано насилство, а користејќи ги алгоритмите за препознавање на слики и текст, може да помогне и во откривање и прегледување на онлајн содржини кои содржат насилство или вознемирување, вклучувајќи ги пораките и фотографиите кои се споделени без дозвола. Ова би им овозможило на оперативните тимови и правосудните органи да реагираат и да ги заштитат жртвите на родово базирано насилство.

Таа исто така може да биде користена за собирање и анализа на податоци за родово базираното насилство. Преку обработка на големи количини податоци, ВИ може да ги идентификува трендовите, облиците и причините на насилството. Ова би им овозможило на истражувачите и донесувачите на одлуки да ги разберат корените на проблемот и да формулираат ефективни стратегии за справување со родово базираното насилство.

Влијанието на пристрасноста и стереотипите во алгоритамското насилство

Кога зборуваме за алгоритамско насилство се мисли на употребата на **компјутерски алгоритми и автоматизирани системи** за да се создаде и прошири насилство и дискриминација. Ова може да се случи преку **алгоритамско филтрирање** и препораки на социјалните мрежи, кои можат да влијаат на информациите и перцепциите на корисниците и да ги изложат на насилството и дискриминацијата. Алгоритамското насилство може да има различни форми, како што се **сајбербулинг, онлајн вознемирување, сексуална експлоатација и дискриминација**. Овој вид насилство се основа на комбинација на алгоритми, податоци и внатрешни пристрасности што можат да имаат негативни последици врз јавното мислење, правдата и демократијата. За да се справиме со ова насилство, потребно е идентификување и анализирање на алгоритмите и системите кои ги поддржуваат како и развивање етички и правни рамки за нивно управување и контрола.

Влијанието на пристрасноста и стереотипите во алгоритамското насилство е сериозен проблем. Алгоритмите креирани од страна на луѓе можат да содржат пристрасности и стереотипи, а тоа се рефлектира во обработката на информациите и во резултатите што ги даваат. На пример, алгоритми за препорачување на содржини на интернет можат да имаат пристрасности кон одредени групи луѓе, што може да ги засили стереотипите и да ги исклучи истите групи од пристап до информации и можности за учество во јавниот живот. Алгоритамското насилство се јавува и кај целосно автоматизирани системи кои применуваат алгоритми за одлучување. Овие системи можат да се користат во различни области, како на пример во криминалистиката или во процесот на вработување. Ако алгоритмите се базираат на стереотипи и пристрасности, може да дојде до нееднакво третирање и дискриминација на одредени групи луѓе. На пример, алгоритмите за препорачување на работни места можат да предложат повеќе машки кандидати од женски, што може да засили родовата нееднаквост на пазарот на труд.

Кога се користат алгоритми за одлучување во системи како судството или финансиските институции, неправедното однесување и дискриминацијата имаат сериозни последици по правата и слободите на луѓето. Овие системи можат да ги засилат постоечките нееднаквости и да ги ограничат можностите за пристап и учество на одредени групи луѓе во јавниот простор.

Еден од предизвиците со кои се соочуваме е добивањето на квалитетни и разнострани бази на податоци за обучување на алгоритмите. Потребно е да се биде внимателен при

креирањето и изборот на тренинг податоците за да се избегне репродуцирање на веќе постоечките општествени нееднакости. Исто така, транспарентноста и одговорноста на алгоритмите и креаторите на истите е од суштинско значење за да се препознае и поправи влијанието на пристрасноста и стереотипите во алгоритамското насилство.

Потребата за надзор и етички стандарди при примена на ВИ во борбата против насилството

ВИ има потенцијал да биде моќна алатка во идентификација и спречување на насилството, но исто така може да претставува и предизвик во однос на приватноста, дискриминацијата и потенцијалната злоупотреба. Основната причина за потребата од надзор и етички стандарди е за да се избегнат и минимизираат негативните последици и злоупотреби на ВИ во контекст на борбата против родово базирано насилството. Досегашните искуства со ВИ покажуваат потенцијални предизвици и ризици, како што се дискриминацијата и пристрасноста.

Етичките стандарди се неопходни за да се гарантира дека ВИ се користи на начин кој го заштитува правото на приватност и достоинство на луѓето. ВИ системите треба да бидат дизајнирани со вградени механизми за заштита на приватноста, а поставувањето на етички стандарди ќе помогне во избегнувањето на потенцијални злоупотреби.

Моментално се прават чекори со кои би се заштитиле од ризиците кои ги носи имплементацијата на ВИ. Таков пример е привремениот договор на Парламентот и Собранието на ЕУ за **Законот за вештачка интелигенција**. Оваа регулатива има за цел да гарантира дека се заштитени основните човекови права, демократијата и еколошката одржливост.

Во процесот на развој и примена на ВИ како алатка во борбата против насилството неопходно е вклучање на различни заинтересирани страни и групи. Тука спаѓаат академската сцена, организациите за човекови права и заштита на жртвите, како и самите жртви на насилство. Само преку соработка и дијалог може да се гарантира дека ВИ ќе се користи на начин кој е етички и соодветен во борбата против насилството.

Заклучок

Со оглед на растечкиот удел на технологијата во нашите животи, се појавуваат сериозни предизвици, затоа се апелира на потребата за надминување на недостатоците и пропустите на „паметните“ системи кои се создаваат со цел да го подобрат квалитетот на животот. Етичките предизвици на вештачката интелигенција во контекстот на родовото насилство е критичен аспект кој бара детална анализа и примена на различни пристапи. Потребно е да се инвестира во развој на ВИ со вградени етички и морални стандарди, кои ќе ги спречат негативните последици од нивната употреба.

Преку користење на алгоритми и иновативни техники вештачката интелигенција може да биде важен инструмент во превенцијата и намалувањето на родовото насилство. Сепак, треба да бидеме свесни за потенцијалните етички ризици кои се јавуваат, како што се инвазивни мрежни однесувања и нееднакво третирање на жртвите.

Еден од предизвиците е развивањето на алгоритми и модели што се основаат на објективност и правда. Од критична важност е развивање на способноста на вештачката интелигенција да препознава и интерпретира информации, без да создава или

реинтегрира стереотипи. Преку поддршка на истражувачките напори и насочување кон принципи на рамноправност и социјална правда, технологијата може да стане соучесник во борбата против родово базираното насилство.

Во настојувањето да се спречи родовото насилство, технологијата не треба да биде само средство, туку и соучесник во поддршка на основните права и безбедност на сите луѓе. За успешна имплементација, потребно е воспоставување на колективен пристап кој вклучува владини институции, истражувачките капацитети, технолошките експерти и заедницата во целост.

Имплементацијата на вештачка интелигенција во борбата против родовото насилство мора да биде со задоволување на етичките стандарди и принципи. Потребна е гаранција дека алгоритмите и моделите кои се користат се прецизни и не создаваат дискриминација на одредени групи. Исто така, треба да се обезбеди приватноста и безбедноста на податоците што се користат и да се спречат можни злоупотреби.

Само преку заеднички напори и строги етички стандарди можеме да ги искористиме предностите на вештачката интелигенција во превенцијата и намалувањето на родовото насилство, без да се нарушат правата и приватноста на жртвите.

Користена литература:

Stefka Hristova, Hong, S., & Jennifer Daryl Slack. (2021). Algorithmic culture : how big data and artificial intelligence are transforming everyday life. Lanham, Maryland: Lexington Books, An Imprint Of The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

Whitby, B. (2003). The social implications of artificial intelligence. Middlesex University.

YAKIMOVA, Y. (2023, September 12). Artificial Intelligence Act: deal on comprehensive rules for trustworthy AI | News | European Parliament. Retrieved from [www.europarl.europa.eu website: https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231206IPR15699/artificial-intelligence-act-deal-on-comprehensive-rules-for-trustworthy-ai](https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231206IPR15699/artificial-intelligence-act-deal-on-comprehensive-rules-for-trustworthy-ai)

Дигитално родово базирано насилство

Нада Достѝ е од Албанија, а живее во Анкара, Турција. Таа е докторантка на студиѝ за социјални медиуми на Универзитетот за општествени науки во Анкара. Во моментот, Достѝ работи како медиумска консултантка и истражувачка. Таа е активистка, новинарка и авторка на книги.

Вовед

Пред да ја разгледаме појавата на дигитално родово базирано насилство, треба да се увериме дека имаме соодветно и доволно знаење, особено за употребената терминологија, бидејќи правилното разбирање на поимот води до правилно разгледување на проблематиката и ги гради темелите за можно решение. Прво, „Насилството извршено врз лице поради родот, родовиот идентитет или родовото изразување на тоа лице, или кое несразмерно влијае особено врз лица од едниот род“ е познато како родово базирано насилство. Кога ова насилство се врши преку електронска комуникација и интернет, тоа е познато како сајбер

насилство или дигитално родово базирано насилство.⁷

Постојат неколку различни форми преку кои може да се манифестира овој вид насилство, меѓу најважните и најприменетите се, на пример, секстингот, доксувањето, како и порнографската одмазда.⁸

Секстинг (ласкави пораки со сексуални содржини, како што е испраќање на слики со половиот орган) исто така е еден вид на насилство. Друин, Рос и Тобин (2015) дури го нарекуваат вид на насилно оружје против партнер или непартнер.⁹

Доксирање (злокументирање) е чин на пронаоѓање и објавување на нечии приватни информации на интернет без негова дозвола, особено на начин кој го открива неговото име, адреса, итн. Односно, станува збор не само за разоткривање на непријатни информации, туку некои чувствителни информации кои можат да доведат во ризик дотичната личност. На пример, пред многу години, кога мажот бил одбиен, на сидовите од училишните бањи пишувал телефонски број или домашна адреса на девојката од која бил одбиен. Денес во дигиталната ера, овој тип на практика е префрлен на Интернет, каде што многу насилници споделуваат фотографии од својата жртва придружени со податоци како што се линкови до нејзините социјални мрежи, број на апликација whatsapp, адреса на е-пошта или други слични податоци, наведувајќи во објавата „ако сакате услуги од девојкава, можете да се јавите на нејзиниот број...“ и слични изрази како овие. Овој вид на вознемирување е многукратно поштетен и носи поголеми последици бидејќи може да го загрози угледот, да влијае на достоинството, а во најлош случај може да го загрози животот на жртвата.

⁷ https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1311?language_content_entity=sq

⁸ <https://www.unfpa.org/resources/digital-violence-tip-sheet-for-journalists>

⁹ https://www.biscmi.org/wp-content/uploads/2016/08/Sexting-A-new-vehicle-for-intimate-partner-aggression_.pdf

Друг вид на насилство, на кој повеќе ќе се фокусираме и ќе го третираме во оваа статија, е одмаздничката порнографија. Одмаздничката порнографија е појава која се јавува особено во дигиталниот свет, главно дефиниран како „сексуално експлицитни слики на лице објавени на Интернет без согласност на тоа лице, особено како форма на одмазда, закана или вознемирување“ (Merriam-Webster). Ова вклучува слики првично добиени без согласност (на пример, скриени снимки или снимки од сексуална злоупотреба), како и слики првично добиени со согласност, обично во контекст на приватна или доверлива врска (Френкс и Цитрон. 2014). Одмаздничката порнографија се смета за таква не само кога на жртвата и се закануваат, туку и кога содржината се објавува без знаење на жртвата и без да се бара нешто конкретно од предметната жртва, но сето тоа се прави како форма на лична одмазда. Како таква, таа е вклучена во формите на насилство што се применуваат во дигиталниот свет и ги таргетира девојките и жените во повеќето случаи, според ситуацијата на Балканот воопшто.

Според Мрежата за професионализација на медиумите во Југоисточна Европа (South East European Network for Professionalization of Media), одмаздничката порнографија е вид на онлајн насилство на кое се изложени се повеќе млади жени во регионот на Западен Балкан. Степенот на оваа појава беше нагласен кога се дозна дека на апликацијата Телеграм има речиси десетици групи во кои десетици илјади, главно мажи од Балканот, разменуваат различни порнографски содржини.¹⁰

Френкс и Цитрон (2014) сметаат дека повредата на интимната приватност, особено неконсензуалното објавување на сексуално графички слики (дури и ако тие првично се дадени во консензуална форма) со повреда на нечија доверба, заслужуваат казна.¹¹

Но, каква е правната рамка во однос на појавата за која станува збор кога зборуваме за балканскиот регион? Во повеќето балкански земји, како што се Албанија, Косово, Северна Македонија, итн., постојат одредени полициски сектори кои се занимаваат со овој тип на прашања бидејќи имаат одредено ниво на експертиза во однос на родовото насилство (РН),¹² но немаат конкретно специфично законодавство кое ја регулира неконсензуалната обработка и дистрибуција на слики и видеа (одмаздничка порнографија или сексуална злоупотреба преку слики) вградени во нивниот Кривичен законик, со исклучок на Хрватска и Словенија (и двете членки на ЕУ). Во некои други земји, како што се Косово и Северна Македонија, се пристапува кон одредени промени во политиките за да се обезбеди национална усогласеност на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција. Ова е добра вест бидејќи обезбедува важна можност да се прошират дискусиите со законодавните тела за казнувањето на одмаздничката порнографија, за да се осигура дека таа ќе биде вклучена во изготвувањето на идните закони.

Од друга страна, ако се повикуваме на статистиката, според истражувањето во контекст на Северна Македонија, предводено од Организацијата за безбедност и соработка на Европа (ОБСЕ): три од десет жени (30%) доживеале едно или повеќе форми на сексуално вознемирување, додека три од десет жени (30%) доживеале еден или повеќе форми на сексуално вознемирување, особено согледувајќи ги најлошите форми на сексуално

¹⁰ <https://seenpm.org/venge-porn-a-digital-threat-exacerbated-by-the-pandemic/>

¹¹ Franks, MA dhe Citron, D., “Kriminalizimi i Pornografsë së Hakmarrjes”, (Criminalizing Revenge Porn) 2014

¹² Comparative-analysis_short-version_non-consensual, Share Foundation, May 2022.

вознемирување. Податоците се засноваат на изборот на алтернативи на прашалникот поврзани со прашања како што се: „Некој ве принудил да гледате порнографски материјали против ваша волја“ и „Некој ви испратил сексуално експлицитни несакани е-пораки или СМС-пораки што ве навредиле“.¹³ Сепак, овој навидум мал процент може да биде тесно поврзан со многу ограничен број учесници во истражувањето (приближно 1.910) и многу краток и ран пролетен/летен временски период на 2018 година.

Истата ситуација постои и во контекст на Република Албанија, каде што 18,1% од жените на возраст од 18-74 години „понекогаш“ или „моментално“ доживеале еден или повеќе видови на сексуално вознемирување. Поконкретно, жените пријавиле дека некој друг освен нивниот партнер им испратил непристојни или несакани сексуално експлицитни емаили или текстуални пораки и/или дале несоодветни коментари на социјалните мрежи и им испратиле или покажале слики, експлицитни сексуални или порнографски фотографии или подароци поради што се чувствуваат лошо, засрамено или навредено.¹⁴

Медиумски кадар

За да се увериме дека сме на иста страна, со едноставни зборови, сите вести ги читаме со наслови како „Побара пари во замена за интимни видеа“¹⁵; „Дајте ми 5 илјади евра во спротивно ќе го објавам видеото“¹⁶; „Ја снимиле жртвата во мотелот, па ја уценувале дека ќе ја објават снимката во замена за 500 евра“¹⁷ се вести кои пренесуваат точно за каков вид на насилство зборуваме. Што се однесува до најопасните и најчесто користените апликации во вакви случаи, како што се споменува во различни извештаи и истражувања¹⁸, тоа е платформата „Телеграм“. Во Северна Македонија, група на оваа апликација, позната како „Јавна соба“ се претвори во вистинска дебата толку многу што во февруари 2021 година, жените активистки и граѓанското општество излегоа на улиците да протестираат против предметниот скандал. За тоа време имаше реакции и од Владата. Тогашниот премиер на Северна Македонија, Зоран Заев, подоцна се закани дека ќе ја блокира платформата Телеграм доколку платформата одбие да обезбеди поголема помош за затворање на Јавна соба и други слични групи.¹⁹

Според еден истражувачки напис на БИРН каде што биле интервјуирани 28 жени од Србија за нивното искуство со одмаздничка порнографија, некои од нив тврделе дека нивните интимни видеа кружат во различни групи на Телеграм со десетици илјади членови. БИРН, исто така, откри дека има најмалку шеснаесет групи на Телеграм на кои кружат неовластени порнографски содржини, од кои најголемата има околу 50.000 членови.

¹³ Анкета спроведена од страна на Организацијата за безбедност и соработка на Европа (ОБСЕ), за насилството врз жените во Северна Македонија, 2019

¹⁴ Национална анкета за насилството врз жените и девојките во Албанија, ИНСТАТ, за 2018 год.

¹⁵ <https://sinjali.com/i-mituri-shantazhon-30-vjecaren-nga-ferizaj-bej-seks-me-mua-ose-ta-publikoj-videon-nudo/>

¹⁶ <https://fjala.al/2021/02/15/me-jep-5-mije-euro-se-ndryshe-te-publikoj-videon-arrestohet-i-riu-qe-i-zhvati-para-ish-te-dashures/>

¹⁷ <https://prizrenpress.com/prizrenasit-e-filmuan-viktimen-ne-motel-me-pas-e-shantazhuan-me-publikim-ne-kembim-te-500-eurove/>

¹⁸ <https://balkaninsight.com/2023/03/14/i-ëas-poëerless-serbian-ëomen-detail-devastating-impact-of-revenge-porn/?fbclid=IëAR2U UttL4ThTzKCKp8jYeRMzëvbM4gTq5yJ4fQxfPCT9mkMNILA1Yq9hfl>

¹⁹ <https://albanianpost.com/maqedonia-e-veriut-grate-protestojne-per-ngacmimet-seksuale-ne-internet/>

Заклучок и препораки

Дигиталното родово-базирано насилство е појава која добил извонредни размери во нашите денови, особено по периодот на пандемијата. Самото име подразбира дека најмногу го опфаќа едниот пол бидејќи нашето балканско општество и нашето општествено уредување, но и глобално гледано, е изградено и перципирано на таков начин што ги прави девојките и жените поизложени и поранливи на ваков вид насилство, тоа е опасна појава која може да донесе опасни последици во животот на секоја девојка и жена. Како што споменавме погоре, овој вид на насилство се изразува преку различни форми, како што се испраќање вознемирувачки пораки, споделување лични информации како и закана за да се добие нешто за возврат или одмазда кон неког од кого имаме сензитивен и интимен. Додека најпогодна платформа, поради структурата како е изградена и како функционира, генерално е Телеграм. Секоја промена започнува со подигање на свеста, а превенцијата е секогаш многу пати подобра од лекувањето. Различни кампањи, извештаи, протести и разни алатки се на располагање од страна на организации и слично за подигање на свеста кај корисниците на социјалните мрежи и интернетот, но и поединци од различни возрастни групи, но тие никогаш нема да бидат излишни, затоа треба упорно да продолжи размислувањето на предметната тема и што е можно повеќе свесност. Од друга страна, законите се и можат да се подобруваат, но особено нивното спроведување е многу важен фактор во борбата против дигиталното насилство, по личната освестување на секој поединец.

Додека ние како поединци мора да се пазиме до точка на параноја кога станува збор за нашата приватност и споделување на интимен материјал преку различни апликации и платформи. Како активисти треба континуирано и на здрав начин да ја подигаме свеста. Како новинари или медиумски работници, наше е да известиме придржувајќи се до етиката за известување, внимавајќи пред се на емоционалната и психолошката состојба на жртвата. Како истражувачи, треба да истражуваме во академската област во однос на сите можни извори за темата: колку повеќе интервјуа, анализи, извештаи за темата би биле уште покорисни за да се разјасни важноста на темата и опасноста што доаѓа од оваа појава. Како ментори и едукатори, треба да ги едуцираме лично и младите генерации на балансиран начин, така што не само со тоа што ќе се погрижиме девојките да бидат заштитени, туку и со тоа што ќе се погрижиме мажите да се самоконтролираат и да го почитуваат достоинството на жените. Како слуги на заштитата и правдата, ние мора да покажеме грижа за секој случај што е пријавен и да се потрудиме максимално да го пријавиме законското прекршување како такво и да обезбедиме жртвата да ја добие правдата што ја заслужува. И конечно, како членови на граѓанското општество, треба да соработуваме со сите овие различни сектори.

Се уште чувствувам вознемиреност кога отворам „инбокс“

Анета Ристеска

Во ерата на дигиталното поврзување, еден сеприсутен феномен интензивно ја фрла својата сенка врз групи и/ли поединци ширум светот -дигитално родово базирано насилство (ДРБН). Оваа анализа има за цел да навлезе во последиците врз менталното здравје на различните групи кои се соочиле со ДРБН и има тенденција да ги разгледа и предочи неизбришливите психолошки лузни на жртвите.

Во оваа насока е направен преглед на дел од студии кои фрлаат светло врз емоционалната и менталната состојба на жртвите на дигиталното насилство, и во исто време за последиците, како: анксиозност, депресија, посттрауматско стресно растројство, намалена самодоверба. Зборува и проф. др. Софија Георгиевска, психолог и системски семеен психотерапевт, од Институтот за социјална работа и социјална политика на Филозофскиот факултет при УКИМ.

Како ко-основачка, новинарка и заменик-главна уредничка на Платформата за одржлив развој, „Лице в лице“, Ристеска има водечка одговорност во креирањето на концептот за содржина на изданијата на списанието. Од почетокот, (2012 година), континуирано придонесува во креативата на програмите врзани за подигнување на јавната свест за важни општествени прашања, како и во градењето заедница од автори/експерти кои даваат свој придонес во кокреирањето инклузивно, праведно и одржливо општество. Работела како едукаторка и менторка на млади новинари, и во рамки на повеќе проекти била вклучена во создавањето иновативни концепти за општествени промени.

Дигиталните платформи – аргени за напад, етикетирање, злоупотреба

Дигиталното насилство претставува посебен облик на родово базирано насилство кое се извршува по пат на информациско-комуникациската технологија.

Сајбер вознемирување, користење на GPS технологија за следење, скриени камери за снимање, објавување и користење фотографии и снимки од личност без дозвола и знаење. Ова се само дел од облиците на злоупотреба на дигиталната технологија, кршење на човековите права и закана за приватноста, која (треба да) е загарантирана со меѓународни и национални правни акти. Овој тип насилство се случува по пат на пораки, форуми, веб сајтови, социјални мрежи, апликации, разни дигитални платформи.

Последиците од дигиталното насилство се повеќеслојни и може да доведат до големи промени во секојдневниот живот на жртвата, и приватен и професионален, а често може да водат и до суицидни мисли. Затоа, неопходно е постојано да се потсетува на неговите облици, штетни последици, како и на мерките и превенцијата, преку кои треба да се

редуцираат овие негативни општествени појави. Многу често границата помеѓу дигиталното насилство и она во физичкиот простор е исклучително тенка.

Насилството по пат на дигитална технологија кај жртвата може да создаде парализирачки страв, а лузните кои потоа остануваат - тешко избледуваат. Влијанието врз менталното здравје има несогледливи последици. Страв за сопствената сигурност, во случај на организирано вознемирување и брзо и неконтролирано ширење на штетна содржина, изолација, негативни последици во социјалниот живот, дури и самоубиства. Во сите овие случаи, исклучително е важно да се пружи соодветна поддршка, стручна, семејна, системска (институционална).

За надминување на овој сеприсутен предизвик, неопходен е колективен напор за подигнување на свеста, промена на политики и промовирање инклузивни и безбедни (дигитални) средини кои ја штитат менталната благосостојба.

Важноста на аспектите за влијанието на дигиталното родово базирано насилство врз менталното здравје – не смее да се остава во сенка, посебно затоа што последиците се протегаат многу подалеку од дигиталната област. Постооењето наротив за последиците, како јавен дискурс, е од клучно значење не само за засегнатите поединци, туку и за креаторите на политиките, застапниците и општеството како целина.

Со подигнување на свеста за ова прашање, се преземаат значајни чекори кон создавање на поемпатично и поинклузивно општество, кое го почитува менталното здравје и достоинството на сите, без разлика на пол или идентитет.

Црвен аларм за менталното здравје

На овој тип насилство може да бидат изложени сите кои се дел од дигиталната заедница, но, сепак, најчесто жртви се жени и девојки.

Дури 85 отсто жени широм светот пријавиле дека сведочеле насилство на социјалните мрежи, а речиси 40 отсто од нив и го искусиле, вели студијата на „Economist Intelligence“ од 2020 година. Насилството над жените и девојките претставува кршење на човековите права, без оглед дали се случува во физички или виртуелен простор.

Она што е алармантно и загрижувачки е што од ден во ден дигиталното (виртуелно) насилство во голема мера влијае на квалитетот на реалното живеење и стварност.

Последиците од дигиталното насилство можат дури да бидат и потешки од оние кои се причинети од еден акт на реално насилство. Сајбер насилството брзо се шири, јавно е, тешко се избегнува, и со оглед на тоа што најчесто насилникот е анонимен, и неговото спречување може да биде долг и тежок процес.

На насилство во дигиталниот простор посебно се изложени жени кои јавно ги изразуваат своите ставови, но, многу често тоа не мора да бидат само жени видливи за јавноста, политичарки или жени на функција, или претставнички на академската заедница, активистки или блогерки, туку и „обични“ жени, кои во јавноста не се видливи во толкава мера.

Овој тип насилство ретко останува само во интернет просторот. Тоа влијае на менталното здравје на жените кои се мета, но, и на членовите на нивните семејства и на нивното опкружување. Дигиталното родово базирано насилство може да донесе сериозни психички, емоционални и физички последици за жртвата. Станува збор за постоење широк спектар на чувства, од вознемиреност, напнатост и бес, до чувство на срам, губење на интерес, безволност, или лоша концентрација.

Дигиталното насилство предизвикува и физички последици кои подразбираат промена на ритмот на спиење, присуство на ноќни мори, променет апетит или чувство на исцрпеност и поспаност.

Кога се, пак, во прашање социјалните последици, жртвите се соочуваат со повлекување, изолација, избегнување одење на школо или на работа, заради нарушена репутација, или заради потенцијално отфрлање од средината во која се живее.²⁰

Сето ова може да има долгорочно негативни последици врз менталното здравје и врз самодовербата, предизвикувајќи анксиозност и депресија кај лицата што се соочиле со овој вид насилство.

М.Н: Сè уште чувствувам возмениреност кога го отворам мојот „инбокс“

Во Србија, маж бил пријавен во полиција затоа што тајно правел интимни фотографии на жена низ прозорецот од нејзиниот дом додека таа се соблекувала, и ги објавувал на интернет.²¹

Скопјанец отворил лажен профил на Инстаграм и објавил интимни фотографии од својата поранешна девојка.

Група ученици од основно училиште од Белград ги злоупотребиле фотографиите од нивната наставничка и соученичките, монтирајќи ги на порнографска содржина.

Во Босна и Херцеговина, на интернет беше споделена фотомонтажа на голо тело на жена уметник и придружена со сексистички и мизогински навреди и потсмев, направени не само директно од сторителот, туку и од неговите бројни следбеници.

Озлогласената група Телеграма каде што корисниците објавуваат и споделуваат експлицитна сексуализирана содржина за жени и девојки е повторно активирана во Македонија

²⁰ Hendriks, Laura Josephine, et al. 'Understanding the Mental Health Needs of a Community-Sample of UK Women Veterans'. *Illness, Crisis & Loss*, vol. 31, no. 2, Apr. 2023, pp. 385–402. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1177/10541373211070487>.

Worsley, Joanne D., et al. 'Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses'. *SAGE Open*, vol. 7, no. 2, Apr. 2017, p. 215824401771029. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>.

Zrnović, Milica. *U Online Prostoru ? Informativni Vodič Za Zaštitu Od Digitalnog Rodno Zasnovanog Nasilja*. 2021.

²¹ Ученици Од Основно Училиште Во Белград, Ги Монтирале Наставничката и Соученичките На Порнографска Содржина. <https://time.mk/c/9c9a4ca8c2/ucenici-od-osnovno-uciliste-vo-belgrad-gi-montirale-nastavnickata-i-soucenicckite-na-pornografska-sodrzina.html>. Accessed 26 Dec. 2023.

Заканите по дигиталната безбедност стануваат сè подоминантни во време на широка употреба на социјалните мрежи. Но, сето ова, во исто време, значи и дека дигиталното насилство ги спречува жените и девојките целосно да ги уживаат своите човекови права и да ја постигнат родовата еднаквост.

Овогодишно истражување на Фондот за население на Обединетите нации, УНФПА, носи наоди дека 85 отсто од жените доживеале или забележале насилство на интернет врз други жени, а дури 57 отсто од жените изјавиле дека нивните видеа или слики биле злоупотребени или искористени на Интернет.

Разоткриените групи на Телеграм во 2020 и 2021 година шокираа со сознанијата²² дека илјадници корисници споделуваа експлицитни содржини и лични податоци на жени, со што целосно беа загрозувани нивните дигитални права, но, и физичка безбедост и сигурност. И сето ова придружено, со сериозна закана по нивното ментално здравје.

Според податоците на Европскиот институт за родова еднаквост (EIGE), се проценува дека една од десет жени има доживеано одредена форма на насилство на интернет уште од 15-годишна возраст, кои може да вклучуваат различни форми на вознемирување, како закани за силување, убиство, физичко насилство, добивање слики и видеа со сексуална и вознемирувачка содржина, споделување лични фотографии, одмаздничка порнографија итн. Како сторител може да се јави партнер или поранешен партнер, колега, пријател, но, најчесто се случува да е лице што жртвата воопшто не го познава.

Податоци, пак, од истражување на Хелсиншкиот комитет за човекови права од 2021 година, покажа дека 78 проценти од испитаниците се изјасниле дека биле жртви на вознемирување во дигиталниот простор. Од нив, најголем број се жени и припадници на ЛГБТИ заедницата, категории што се воедно и најчести жртви и во физичкиот простор. Посебно загрижувачки е што 11 испитаници изјавиле дека имале суицидни мисли откако биле подложени на овој вид вознемирување.

Сајбер насилството, демнењето и заканите - може да имаат исти и поголеми последици како и традиционалните форми.

Студиите пренесуваат наративи на жртви кои кои зборуваат за импликациите по нивното психолошко здравје, и при тоа нагласуваат дека тоа треба да биде момент за загриженост и кај професионалците задолжени за безбедност, и кај оние за менталното здравје, особено заради непостоењето соодветен одговор на овој вид поново насилство.

Омаловажување на личната интимност

Вознемирувачките ретроспективи и сеќавања може да остават несогледливи штети по емоционалното здравје. Тоа го потврдува и една студија во која се артикулирани изјавите на лица кои се соочиле со дигитално насилство, (Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses / Гласовите на жртвите: Разбирање на емоционалното влијание на кибернетското следење и одговорите на поединците за

²² Лешоска, Васка, and Неда Петковска. За Кого Интернетот е Безбедно Место? Родово-Засновано Насилство Во Онлајн Просторот. 2021

справување). Лицата пројавуваат знаци на срам, страв, депресија, вознемиреност, беспомошност, параноја, панични напади, анксиозност, песмизам, лошо расположение, пострауматски реакции, имаат мала контрола врз животот, нарушена самоверба, безнадежност, чувство безвредност, дефокус, губење на социјални врски...

Целиот мој живот запре, затоа што живеам во страв.

Почнав да имам фобија од сè.

Сè уште чувствувам вознемиреност кога го отворам мојот „инбокс“.

Не престануваат нападите на анксиозност кога ќе го слушнам звукот на мобилниот телефон.

Целата ситуација ми ги окупираше мислите.

Тогаш сфатив дека губев контрола над сè, ја губев и самопочитта...

Бев беспомошна да се одбранам.

Се чувствував премногу засрамено.

Тоа беше најлошото искуство во мојот живот. Напуштив неколку работни места од висок профил.²³

Професорката Софија Георгиевска вели дека „кога една личност станува жртва на ДРБН, често се јавува остра емоционална реакција, вклучувајќи страв. Чувството на загрозеност и беспомошност ја опкружува, креирајќи еден виртуелен свет полн со непријателство. Самиот чин на виртуелни напади може да предизвика длабоки чувства на несигурност и неспособност за заштита“.

„Со продолжителни напади, жртвите можат да доживеат депресија и анксиозност. Изложени на непрекинати онлајн напади, тие често се чувствуваат изолирани и неразбрани. Виртуелната средина може да стане арена на понижување и омаловажување на личната интимност, што резултира во намалување на самопочитувањето и самовербата како и со нарушување на сликата за себе. Освен тоа, жртвите на ДРБН се соочуваат со предизвикот да започнат да избегнуваат виртуелни платформи. Ова влијае на нивната социјална интеракција и може да генерира социјално повлекување и изолација. Губењето на доверба во другите и чувството на несигурност стануваат реалност, дополнително поттикнувајќи ги емоционалните предизвици. Жртвите доживуваат трауматско искуство, кое може да трае долго и да влијае на секој аспект на нивниот живот“, вели нашиот психолог.

Во виртуелниот свет, каде што луѓето се конектираат и комуницираат без граници, анонимноста на напаѓачите станува значаен фактор. Оваа анонимност креира несигурност за жртвата, бидејќи не може да го идентификува напаѓачот. Отсуството на лице во кое може да се стави одговорност може да го зголеми стравот и чувството на беспомошност на жртвата.

Самиот виртуелен простор креира атмосфера на немоќ и невозможност за избегнување, вели Георгиевска, а најранливи се младите жени. Затоа, според неа, промовирањето безбедна и позитивна дигитална култура е клучно за заштита на емоционалното и психолошкото здравје на младите лица, обезбедувајќи им потребни стратегии за носење со

²³ Worsley, Joanne D., et al. 'Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses'. SAGE Open, vol. 7, no. 2, Apr. 2017, p. 215824401771029. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

негативните последици на навредливите содржини.

„Жртвата е изложена на напади кои се трајни, бидејќи дигиталните записи можат да останат достапни и после нападот. Овој перманентен карактер на насилството може да ја зголеми траумата, бидејќи жртвата е постојано потсетувана за инцидентот. Исто така, жените како таргет група стануваат особено ранливи на дигиталното насилство. Општествените стереотипи и родовите очекувања често ги ставаат во положба на поднесување на поголема количина насилство, вклучувајќи го и дигиталното. Дигиталното вознемирување предизвикува трауматични влијанија преку својата интраверзна и невидлива природа. Таргет групата најизложена на овие трауми се младите жени, чие само-идентификување и изградба на сопствена доверба се во фаза на формирање. Нивната ранливост е поради анонимноста и неограничениот достап на дигиталните форми на насилство“.

„Сè додека не сте физички повредени – полицијата не дејствува“

Темата на онлајн родово базирано насилство е многу малку покриена со истражувања и анализи во нашата земја, но, погоре споменатото онлајн истражување од 2017 година на J. Worsley, J. Wheatcroft, E. Short и R. Corcoran - вели дека лицата кои се соочуваат со дигитално насилство изразуваат силно незадоволство кога е во прашања одговорот од професионална поддршка на жртвите.

Повеќето жртви, учесници во студијата, истакнуваат дека не биле сфатени сериозно од страна на органите на редот.

Полицијата не го сфати ова доволно сериозно и се чувствував навистина глупаво и понижено.

На некои полицајци ситуацијата дури им беше комична.

Мислам дека луѓето кои го спроведуваат законот треба да го сфатат сајбер вознемирувањето посериозно отколку што го разбираат во моментот. Треба да се посвети поголемо внимание на ова прашање.

Полицијата никогаш не ме упатила кај некоја организација за поддршка.

Честопати ги прераскажував сите информации на различни службеници.

Поголема поддршка од полицијата ќе беше навистина корисна.

Сè додека не сте физички повредени, полицијата не дејствува.

Не верувам дека ќе се разболевам доколку полицијата преземеше ефективни активности во многу порана фаза за да се заштитам себеси и моите деца.

Полицијата рече дека е моја вина што ги ставив информациите онлајн.²⁴

Ваквите негативни искуства со органите за спроведување на законот може да ги зголемат чувствата на ранливост кај жртвите. Така, жртвите може да се чувствуваат дополнително обезвластени од овој очигледен недостаток на ефикасна поддршка и како последица на

²⁴ Worsley, Joanne D., et al. 'Victims' Voices: Understanding the Emotional Impact of Cyberstalking and Individuals' Coping Responses'. SAGE Open, vol. 7, no. 2, Apr. 2017, p. 215824401771029. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.1177/2158244017710292>

пријавување на тешкото искушение во полиција без ефективен одговор, тие може да чувствуваат, парадоксално, дека сајбер насилството е легитимно.

Студијата укажува дека за да се минимизира чувството на ревиктимизација, полициските службеници треба да покажат соодветна емпатија како што е прикажано во процедурите поврзани со традиционалното следење. За таа цел, треба да се обезбедат работилници и курсеви за обука за спроведувачите на законот за да се зголеми свесноста за степенот на психолошката штета претрпена од жртвите и важноста на сериозно третирање на прекршоците на сајбер-следење. Генерално, процесот треба да кулминира со упатување до соодветни центри за поддршка кога тоа е потребно.

Стратегии за самопомош – интегрален дел од процесот на зајакнување на жртвите

Георгиевска е децидна дека превенцијата и поддршката се клучни во надминување на емоционалните последици на ДРБН. Вели дека образовните кампањи и свесноста за овој вид насилство треба да се поддржуваат, а жртвите треба да добијат поддршка преку различни канали.

„Создавањето на заедница која е свесна и поддржување на жртвите ќе може значително да помогне во намалување на емоционалните последици и во изградба на здрава виртуелна средина“, нагласува професорката.

Непостоењето на соодветна поддршка, често жртвите ги тера да изнајдат свои механизми на „заштита“ и справување, што не значи дека проблемот е решен. Туку само заобиколуван. Поточно, избегнување или игнорирање на сторителот.

Жртвите ја ограничуваат својата активност на социјалните мрежи, избегнуваат одредени веб страници, ја менуваат е-поштата, или поставките за приватност – сè со цел да се ограничи пристапот на сторителот.

Овие чекори на справување го намалуваат квалитетот на животот, но, во одреден момент значат прекин на несаканите упади. Но, во исто време ова значи дека се дава поголема слобода и доминација на сајбер напаѓачот.

Но, ова „безбедносно“ однесување, со тек на време го зголемува чувството на изолација. И самоцензура.

Го напуштив форумот и сите мои блогови. На социјалните мрежи имам само поставки за приватност за пријателите.

Игнорирањето беше веројатно најдобриот одговор бидејќи секој одговор од мене се чинеше дека или го разгорува или го прави среќен.

Игнорирањето и нереагирањето ако е можно, е доста ефикасно.

Психологот Георгиевска вели дека справувањето со психолошката вознемиреност предизвикана од дигиталното родово базирано насилство може да биде многу тешка за жртвите. Тие можат да применуваат различни стратегии за подобрување на својата психичка состојба и излегување од трауматичното искуство. Жртвите, првично, често бараат

поддршка од блиските луѓе во својот живот - пријатели, членови на семејството.

„Отворен разговор за искуството може да биде основа за изразување на емоции и добивање на поддршка што им е потребна. Професионална помош од психолози или терапевти се покажува како значаен дел од процесот на опоравување и зајакнување. Тие им помагаат на жртвите да го истражат искуството и да изградат стратегии за надминување на траумата. Терапијата може да им помогне да го вратат чувството на контрола и да ги изградат ресурсите за подобрување на психичкото здравје“.

Но, и не само тоа.

„Самозаштитните стратегии, како што се усвојување на безбедни онлајн практики и постепено повторно изградување на довербата во виртуелниот свет, може да биде исклучително важно. Жртвите можат да разгледаат различни начини за самоуправување на стресот, вклучувајќи медитација, физичка активност или насочување на вниманието кон позитивни аспекти во нивниот живот. Важно е за жртвите да осознаат дека не се сами во овој процес и дека поддршката, како и стратегиите за самопомош, можат да бидат интегрален дел од процесот на зајакнување“, нагласува таа.

Виртуелниот свет – место за конекција или извор на социјален страв?

За младите личности во фаза на самоидентификација и изградба на самодоверба, повторена или продолжена изложеност на дигитално родово базирано насилство може да остави длабоки и долготрајни последици врз нивното ментално здравје и самопочитување.

„Претставете си тинејџерка што активно е вклучена во онлајн заедницата, каде што го истражува својот идентитет и ги изградува своите интереси. Она што почнува како обид за социјално прифаќање, може да заврши со изложеност на дигитално родово базирано насилство. Долготрајните последици на ова искуство можат да бидат широки и длабоки. Првично, може да се појави трауматско искуство, кое може да предизвика посттрауматски стресен синдром. Долгорочните последици на дигиталното родово базирано насилство можат да се опишат како психолошки рани што влијаат на менталното здравје. За младите личности, во фаза на самоидентификација, овие последици можат да вклучуваат искривување на само-идентитетот и намалување на самодовербата, слично како и траумите што ги остава психолошката немоќ. Статистиката за една од десет жени стари над 15 години, кои доживуваат онлајн насилство, го истакнува сериозниот обем на ова проблем“, образложува Георгиевска.

Неоспорен факт е и дека дигиталното родово базирано насилство има длабок и често разорителен ефект на социјалните врски и односите на жртвите.

Што се случува кога една млада девојка која влегува во онлајн просторот со намера да го изгради своето виртуелно присуство и конектирање со други - станува жртва на ДРБН?

За неа искуството на онлајн напади и злоупотреба прераснува во социјален кошмар, нагласува Георгиевска.

„Првично, таа можеби ќе ги скрие своите мисли и чувства, стравејќи од осудување или срам. Но, потоа, поради страв почнува да се оттргнува од онлајн заедницата. Ги избегнува социјалните мрежи и онлајн интеракции, намалувајќи ја својата видливост. Виртуелниот свет, што требаше да биде место на конекција и самопотврдување, сега станува извор на страв и социјална изолација. Со време, оваа млада личност почнува да ги избегнува и реалните социјални ситуации. Стравот и траумата од ДРБН ја носат во изолација, каде се чувствува посигурно. Таа ја губи доверба во луѓето околу неа и станува преплашена од можни нови напади. Оваа социјална изолација не само што штети на нејзините меѓулични односи, туку и на нејзината самопочит и самоценка. Последиците, иако скриени, се длабоко врзани во нејзината ментална и емоционална благосостојба“, појаснува психологот.

Страв од осуда – бариера за барање психолошка поддршка

За жал, слично како што поединците може да се срамат да признаат физички повреди, истата стигма може да се пренесе и на барањето помош, велат психолозите.

Надминувањето оди постепено. Многу луѓе избираат искуството со онлајн насилство да го зачуваат за себе, од загриженост дека семејството, блиските, пријателите, институциите – нема да им веруваат. Стравот од осудување и неприфаќање од страна на другите може да ги натера девојките да го негираат она што им се случува и да се однесуваат како да нема никаков проблем.

Лицата кои се соочиле со дигитално родово базирано насилство (ДРБН), и кои ќе побараат поддршка за своите емоции и трауми, се соочуваат со бројни бариери кои ги брануваат нивните внатрешни борби.

„Првата бариера со која се соочуваат е стравот од осудување. Чувството на страв и несигурност за тоа како ќе го гледаат другите може да ги задржи во изолација, што дополнително ја загорчува борбата. Втората бариера е поврзана со интернет културата. Жртвите на онлајн злоупотреба често може да се чувствуваат непознаени или игнорирани, бидејќи некои луѓе може да ја потценуваат сериозноста на виртуелното насилство. Овие жртви понекогаш имаат тешкотии да ги објаснат своите проблеми на луѓето околу нив, што ги поставува во ситуација на уште поголема изолација и недоразбирање“, појаснува психологот.

Вели дека иако се забележува одреден напредок во разбирањето и прифаќањето на проблемите поврзани со ДРБН, стигмата и табуата сè уште се пречки што треба да се надминат. И затоа, клучно е системот да ја разбере важноста на создавање безбеден и сензитивен простор за разговор и поддршка.

Недостигот на координација меѓу институциите, образовни и правни системи и недостаток на обука во областа на дигиталното насилство ги прави нашите механизми недоволно ефикасни. Потребата од промена во правец на интегрирани системи, со едукација и поддршка на повеќе нивоа станува сè поголема. Добрите практики, каде што се воведени современи и комплексни механизми за поддршка, треба да бидат воведени како патоказ кон еволуција и на нашиот систем.

Технологијата - и закана, и излез

Во намерата да се постигне успех во борбата против дигиталното родово базираното насилство, потребен е координиран пристап на сите релевантни институции - со цел да се обезбеди ефективна заштита на жртвите. Тоа значи работа на развивање на механизми за поддршка и реинтеграција, но, и иницијативи кои ќе значат добиена битка против стигматизациите, подигнување доверба во правните институции, едукација за сопствените човекови права.

Професорката Георгиевска предлага можни механизми и приоди што можат да го подобрат системот на поддршка. Еден од нив е постоење специјализирани тимови за третман на случаи на ДРБН.

„Постоењето на вакви ентитети во правосудните и полициските институции, составени од стручњаци во областа на ДРБН, може значително да го подобрат третирањето на случаите. Овие тимови треба да бидат обучени за работа со жртвите на виртуелно насилство и да применуваат соодветни техники за истрага и поддршка“.

Вториот предлог се однесува на потребата од засилена едукација во системот, како на полициските службеници, така и на правосудни работници, со цел - разбирање и ефикасно обработување на случаите на ДРБН. Ова вклучува разбирање на технолошките аспекти и социјалните динамички поврзани со виртуелното насилство.

Друг чекор е обезбедување лесен пристап до психолошка поддршка. Тоа би значело постојано унапредување и распространување на информации за постоењето на психолошка поддршка за жртвите на ДРБН. Ова може да вклучува креирање на линии за поддршка, воведување онлајн ресурси и апликации за психолошка помош, како и обезбедување обука за професионалци во здравствените и социјалните услуги за работа со овие случаи.

Но, не помалку важна е и соработката со технолошки компании. Целта е да се подобри безбедноста и заштитата на корисниците од потенцијални форми на ДРБН. Тоа вклучува брза реакција на пријавите и работа за справување со онлајн злоупотребите.

Технологијата, која може да биде извор на насилство, може да има и обратен правец, поточно да биде корисна во обезбедувањето на поддршка кај жртвите на ДРБН.

Дигиталните платформи за онлајн поддршка, како и алатките што ја зголемуваат самосвеста и ја подобруваат емоционалната интелигенција, можат да бидат исклучително важни. Слично како што технологијата може да се користи за дијагностика и терапии во физичкото здравје, истото може да биде постигнато и во областа на менталното здравје.

Професорката Георгиевска потенцира дека треба да се има предвид позитивната страна на технологијата како алатка за одговор на ДРБН.

Постојат различни дигитални платформи и алатки кои се разработени со цел да им помогнат на жртвите да се справуваат со последиците на овие форми на насилство.

„Онлајн терапијата и консултирањето е една од можностите. Различни онлајн платформи обезбедуваат различни услуги кои се особено корисни за жртвите кои можеби не можат физички да пристапат до психолог или терапевт. Платформи како BetterHelp и Talkspace обезбедуваат безбеден виртуелен простор за разговор со лиценцирани професионалци“ споделува Софија.

Тука спаѓаат и онлајн заедници и форуми каде што жртвите можат да споделуваат свои искуства и да добиваат поддршка од други во слични ситуации. Така, стратешки дизајнирани платформи, како RAINN's online hotline и националните линии за поддршка можат да пружат информации и помош.²⁵

Во овој ред на механизми на поддршка спаѓаат и мобилни апликации за ментално здравје како Headspace или Calm, кои обезбедуваат вежби за релаксација и медитација, што може да помогне во справувањето со стресот и траумата.

Важно е да се знае дека достапните ресурси онлајн треба да се промовираат како едни од можните начини на справување со ДРБН, особено онлајн курсеви и веб страници како: LoveisRespect.org, кои пружаат информации за здрави односи и дигитална безбедност.

Но, исто така, важно е да се знаат и безбедните апликации за пријавување на насилство, кои овозможуваат жртвите да ги документираат инцидентите и да ги споделуваат со роднини, пријатели или правни инстанци.

Сите овие технолошки алатки се важни да го помогнат процесот на оздравување на жртвите на ДРБН, нагласува психологот Георгиевска.

Почесто да се „гугламе“ себе си

Клучните наоди од тематскиот извештај „За кого интернетот е безбедно место? Родово засновано насилство во онлајн просторот“ подготвен од истражувачките Неда Петковска и Васка Лешкоска во 2021 година покажуваат дека меѓународните стандарди не поставуваат експлицитна правна основа за дигиталното родово-базирано насилство, иако постои и е дефинирано во поновите прописи, како што се Истанбулската конвенција и генералната Препорака 35 на CEDAW.

Во нашата земја, случаевите како „Јавна соба“, се само еден пример каде се злоупотребува експлицитна содржина без согласност, се уценуваат и таргетираат жени и девојки.

Деталната анализа на „Јавна соба“ покажа дека токму отсуството на хармонизирана законска рамка и дефиниција на дигитално родово-базирано насилство придонеле кон неказнување на сторителите на ваков вид насилство. Сите жртви на „Јавна соба“ се жени и девојки. Сите сторители се мажи. Сепак, во институциите „Јавна соба“ не беше третирана како отелотворување на родово-базирано насилство. Оттука, и казнувањето на сторителите е несоодветно, споро и сè уште неспроведено.

Истражувачките укажуваат на интересни примери за заштита од дигитално родово базирано насилство. Во Португалија поставена е СОС линија, која ги насочува жртвите каде да се обратат и каде да пријават. Интересни водичи за самозаштита се направени и од повеќе невладини во Велика Британија.

„Водичите за самоодбрана нудат онлајн услуги на сајтови каде може да се проверат податоците кои се оставаат на интернет после секоја комуникација, но и сајтови каде може да се проверат личните податоци кои ги користат социјалните мрежи“, пишуваат истражувачките.

Освен веб-страниците, во странските водичи за самозаштита е наведено дека треба почесто да се „гугламе“ себеси, за да видиме кои информации се јавно достапни за нас.

„Дигиталната писменост е неизоставен дел од повеќето стратегии, па оттаму колку повеќе се посветиме на дигиталната писменост, толку позаштитени ќе бидат најранливите категории на луѓе“, повикуваат Лешовска и Петковска.

²⁵ Женски центри за поддршка: <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/zhenski-tsentr-za-poddrshka/> СОС линија преку Кризниот центар „Надеж“ : <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/uslugi-na-organizatsiite/krizen-tsentr-nadezh-sos-linija-i-krizen-tsentr/> <https://mtsp.gov.mk/specijalizirani-uslugi-za-zrtvi-na-semejno-nasilstvo.nspk>

Во Северна Македонија во јули годинава беа направени и измени на Кривичниот законик, со што демнењето „со користење на средства за јавно информирање или други средства за комуникација“ стана казниво со затвор.

Со тоа, секој што неовластено ќе следи, прогонува или на друг начин се меша во личниот живот на друго лице, или со него воспоставува или се обидува да воспостави несакан контакт, со движење во просторот каде се наоѓа тоа лице, со злоупотреба на личните податоци, со користење на средства за јавно информирање и други средства за комуникација, или на друг начин психички го злоставува, вознемирува или застрашува, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

Ова на хартија значи намалување на степенот на неказниност, но, во реалноста, велат активистите, климата, за жал, е сосема поинаква.

За крај, во светот каде што дигиталната технологија напредува со галопирачко темпо, ризикот (заканата) жртвите на дигитално родово базирано насилство, да понесат изразито тешки последици по своето ментално здравје, останува. Овие лица, поминувајќи низ сериозни епизоди на сајбер напади, често искусуваат долготраен и длабок атак врз нивната емоционална состојба. Последиците, пак, понекогаш, вклучуваат и психичка траума која долго време може да биде дел од секојдневниот живот.

За успешно справување со овој предизвик, потребна е колективна општествена ангажираност, но, и напори за подигнување на свеста за последиците и за начините на превенција - преку адаптирани образовни програми кои ќе придонесат во создавањето поддржувачка средина каде жртвите ќе можат да ја најдат потребната професионална помош. Само преку интегриран пристап, кој вклучува и правна и психолошка интервенција, можеме да креираме средина која ги заштитува жртвите и ги поддржува во процесот на зајакнување и опоравување по преживеаното дигиталното родово базирано насилство.

Комплексноста на овој проблем ни покажува дека лузните што ги остава дигиталното родово насилство несомнено се протегаат и надвор од виртуелната област. Тоа, пак, значи дека и решенијата мора да се прошират надвор од техничките лекови, опфаќајќи ги при тоа сите чекори кои подразбираат создавање систем кој стреми кон креирање дигитална средина во која свое доминантно место ќе имаат емпатијата, вистинската инклузија, еднаквоста, свесноста за човековите права во дигиталниот простор.

Александра Спасеска е родена на 23 јули, 1984 година во Кавадарци. Основно и средно образование завршува во Прилеп, а од запишувањето на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, на Катедрата за англиски јазик и книжевност при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје во 2003 година, живее и работи во Скопје. Од 2008 година работи како преведувачка и уредувачка на вести во дневниот весник „Вест“ речиси до неговото згаснување, а во 2017 година доаѓа во Редакцијата на Кајгана Медиа каде денес работи како заменичка на главниот уредник.

Родово базираното насилство се прелева и во дигиталниот простор: Тивката борба на квир жените во Македонија

Во дигиталниот пејзаж кој постојано се развива и шири, подмолното сениште на родово базираното насилство најде нови патишта, кои особено ги погодуваат квир жените и небинарните луѓе.

„Јас сум Ана*, горда бисексуалка која живее во срцето на Македонија. Патувањето до прифаќање на мојот идентитет беше и ослободувачко и исполнето со предизвици, но не очекував дека дигиталниот свет ќе послужи како бојно поле за доведување во прашање на мојата автентичност. Првите шепоти за дигитално родово насилство влегоа во мојот живот кога решив да ја споделам мојата приказна на интернет. Отворајќи се за моите искуства, очекував поддршка и

разбирање, мислев живееме во модерни времиња. Наместо тоа, се најдов себеси пред порој од омраза“, раскажува мојата соговорничка за нејзиното искуство откако сама се аутирала како бисексуалка, објавувајќи фотографија на Story на Instagram со нејзината прва девојка, откако претходно била во стрејт врски.

Нејзините профили на социјалните мрежи станаа плодна почва за сајбер насилници, вооружени со предрасуди и незнаење. Коментарите со омраза ги преплавија нејзините објави, секој збор беше виртуелен удар што направи Ана да се сомнева во својата одлука да биде отворена за својот идентитет.

„Најлошиот дел беше навлегувањето во мојата приватност - личните податоци расфрлани низ интернет како парчиња стакло. И во мојата заедница не се чувствувам секогаш заштитено – бисексуалките не се сфатени сериозно, повеќето луѓе мислат дека тоа е само фаза, попатна станица пред да си ‘признаеш’ дека си лезбејка. Еден поранешен дечко ми пишуваше навредливи пораки, мислејќи дека со тоа што јас се аутирав како бисексуалка на некаков начин ја предизвикувам неговата машкост. Како тој ќе покажел лице пред другарите...“

Како што нападите се интензивираа, границата помеѓу дигиталниот и физичкиот свет на Ана се замати. Анонимните закани ја натераа да се плаши за својата безбедност, претворајќи го нејзиното дотогаш онлајн светилиште во царство на постојана вознемиреност. Секоја

нотификација предизвикуваше бран на страв, се прашуваше дали со неа ќе следи уште еден бран на омраза.

„Сепак, среде оваа темнина, се појави светлина. Други припадници на квир заедницата и сојузници со тек на време се собраа околу мене, нудејќи непоколеблива поддршка. Нивната добрина стана штит од онлајн бурата, потсетник дека љубовта и прифаќањето можат да триумфираат над омразата. Најдов сила во поддршката, но патот до правдата се покажа предизвик. Навигацијата низ правните сложености и недостатокот на специфични закони кои се однесуваат на дигиталното родово базирано насилство додаде уште еден слој на фрустрација во моето патување.

Денес, гордо стојам, решена да ја скршам тишината што ги покрива искуствата на ЛГБТИ+ жените како мене. Мојата приказна не е само приказна за болката, туку и за издржливоста, и се надевам дека со споделување на истата, можеме колективно да работиме кон дигитален простор каде што автентичноста се слави, а не е напаѓана.“

Приказната на Ана, за жал, не е изолиран случај. Напротив, таа е една од многуте квир жени кои се соочуваат со дигитално насилство, а од ретките кои го споделуваат своето искуство и реалност. Во сè поповрзаниот дигитален свет, девојките и жените кои се идентификуваат како дел од ЛГБТИ+ заедницата се соочуваат со вознемирувачки наплив на дигитално родово насилство. Оваа подмолна форма на агресија, која опфаќа сајбер-малтретирање, вознемирување и навлегување во приватноста, ги таргетира девојките и жените врз основа на нивната сексуална ориентација и родов идентитет. Бидејќи онлајн платформите стануваат и простори за самоизразување и бојни полиња за дискриминација, потребата да се одговори и да се спротивстави на дигиталното родово насилство врз квир заедницата станува најважна. Ова сознание ја поставува основата за длабоко истражување на предизвиците и сложеноста околу пресекот на технологијата, родот и сексуалната ориентација во современата дигитална ера.

Според податоците што ги сподели Стела Мрежа (https://northmacedonia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/poimnik_na_rodovo_baziranoto_nasilstvo_izvrsheno_so_zloupotreba_na_tehnologija_0.pdf?fbclid=IwAR0Dw4lNaaCD3LUNe4f8fEnwGnCh4Ry5WUmlWz_z2HahwK_btUCwkebYOP0), многу жени широм светот доживеале некаква форма на родово базирано насилство извршено со злоупотреба на технологијата, додека девојчињата, девојките и младите жени се особено подложни – 58 % од нив доживеале некаква форма на родово базирано насилство во дигиталното опкружување, а во повеќето случаи тоа им се случило на возраст меѓу четиринаесет и шеснаесет години, при што речиси половина од нив (47%) наишле на закани со физичко и сексуално насилство. Истражувањата исто така покажуваат дека 45% од жените кои доживеале насилство од интимен партнер биле исто така злоставувани и со посредство на технологија, при што кај 48% од нив родовото насилство со (зло)употреба на технологијата продолжило и по завршувањето на врската.

Потресните статистики од неодамнешниот извештај на меѓународната невладина организација Human Rights Watch (HRW) (<https://www.hrw.org/report/2023/02/14/why-we-became-activists/violence-against-lesbian-bisexual-and-queer-women-and-non>)

ја открива ужасната реалност дека квир жените и небинарните луѓе се несразмерно застапени во истражувањето и застапувањето на ЛГБТИ+ заедницата. Објавен на 14 февруари 2023 година, извештајот на HRW фрла светлина врз вознемирувачката шема на физичко и сексуално насилство врз лезбејки, бисексуалци и квир луѓе на глобално ниво. Недостатокот на правна заштита и наводната „невидливост“ на квир жените и небинарните лица во националното и меѓународното право создаваат огромни бариери за пристап до правдата.

Психологот Давид Тасевски укажува дека искуството на Ана е слично со други искуства споделени од квир жени со кои тој работел или бил во личен или професионален контакт.

„И овие искуства иако ми доаѓаат од квир жени со кои работам во советувањето на Квир центарот, и на Националната ЛГБТИ+ линија, сепак, голем дел од нас ги имаме чуено и во различни прилики во секојдневните контакти“, вели Тасевски, кој е и директор на Скопски квир Центар.

„Секоја приказна има свои специфики, па така и приказните на квир жените, кои според споделените искуства, почесто наидуваат на потсмев или негирање за нивната сексуална ориентација, за разлика од случаите кај геј мажите, кои можеби се соочуваат со повеќе агресија при споделувањето на својата сексуална ориентација. Причината за тоа зошто реакциите се различни, лежи во родовите стереотипи и мизогинијата. Односно, квир жените често се гледани низ призмата на сексуална објективизација, каде што идејата за две жени заедно се фетишизира. Ова е вкоренето во патријархалните фантазии кои ја објективизираат и негираат валидноста на врската помеѓу две жени. И конкретно, кога ова доаѓа од страна на хетеросексуалните мажи, идејата за негирањето често е со спакуван коментар во форма на ‘поткрепено убедување’ кое вели дека секоја квир жена со помош на хетеросексуален маж, може да биде ‘преобратена’ во хетеросексуална. Секако, ова не е точно, туку е замислена фантазија која е испреплетена заедно со хомофобијата“, потенцира Тасевски.

Среде оваа мрачна реалност, појавата на дигитални технологии го влоши пејзажот на родово базирано насилство. Покрај обезбедувањето на насилниците со подобрени алатки за контрола, дигиталните технологии предизвикаа нови форми на родово базирано насилство, што влијае на жените различно врз основа на нивните лични карактеристики. Онлајн злоупотребата кон жените и девојчињата сега се препознава како продолжување на офлајн родовото насилство. Шокантно, Gender Equality Index 2020 (https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2020-report/when-gender-based-violence-goes-digital?language_content_entity=en)

открива дека 5% од возрасните жени во ЕУ доживеале некаква форма на онлајн вознемирување во изминатите 12 месеци, со повисоки проценти во земји како Австрија (12%), Германија (11%) и Франција (9%). Заstraшувачките бројки покажуваат дека 20% од жените на возраст од 18 до 29 години во ЕУ доживеале сексуално вознемирување на интернет од 15-годишна возраст. Младите жени кои припаѓаат на ЛГБТИ заедницата, особено лезбежките и бисексуалките, се соочуваат со зголемен ризик, со 15% и 12%, соодветно, кои доживеале сајбер-малтретирање во изминатите 12 месеци, според извештајот од 2020 година.

Зад овие статистики стојат вистински луѓе, квир девојки и жени кои само сакаат да живеат и да љубат без да бидат осудувани и напаѓани, како во физичкиот, така и во дигиталниот свет. Кики*, 22-годишна лезбејка од Скопје, вели дека предизвиците се големи и дека онлајн погрдните зборови и навреди насочени кон неа и други припаднички на ЛГБТИ+ заедницата често ја растажуваат. Но, нејзината сексуална ориентација, вели таа, е нешто со кое е родена и таа е горда лезбејка:

„Јас нема да се ‘премислам’ ако некој трол ми напише дека сум геј бидејќи ниту еден маж ‘не ме посакува’ или дека ‘не сум го нашла вистинскиот’. Јас сум геј, горда сум на тоа, мајка ми ме прифаќа и поддржува, а за мене таа е највисок авторитет. Ја имам мојата заедница и моите луѓе, нема да одам со наведната глава. Со споделување на ова искуство, се надевам дека ќе ги оспорам нормите кои ја продолжуваат дискриминацијата и дека ќе придонесам за дигитален пејзаж каде што љубовта се

слави, а не се оспорува.“

Дигиталната сфера открива и пошироко општествено прашање, со сексистички говор на омраза насочен кон жените-политичарки, вознемирување на ЛГБТИ+ луѓето и насилство од интимни партнери потпомогнато од технологија. Парадоксот на интернетот во 21 век станува очигледен бидејќи дигиталните технологии, замислени како моќни алатки за споделување информации и самоизразување, исто така може да се користат за кршење на човековите права. Приближно 40% од глобалната популација можеби нема пристап до интернет, но за оние кои се на интернет, извештаите за насилство и вознемирување се во пораст, а претежно ги погодуваат жените и небинарните луѓе. Од вознемирување и надзор до хакирање и смртни закани, насилството олеснето со технологија ги задушува и онака маргинализираните гласови.

Тасевски поентира дека одговорноста за тоа како се доживуваат квир жените лежи и во медиумите, кои ги сексуализираат квир луѓето и ги претставуваат со цел да ги зајакнат негативните стереотипи кои придонесуваат кон предрасуди.

„Негативното и застрашувачко претставување е почесто кај геј мажите, додека кај жените од заедницата, ја кажавме онаа фетишизација, бидејќи односите помеѓу две жени често се прикажуваат и сексуализирано во видео спотови и реклами, кои се наменети за машкиот хетеросексуален поглед, наместо да ја одразуваат реалноста која ја живеат квир жените. Знаејќи го ова, и гледајќи ги овие односи и разлики низ призмата на родовите стереотипи и мизогинијата, секогаш доаѓаме до истиот заклучок, а тоа е дека мажите хомофоби, реагираат со зголемена агресија кон геј мажите, бидејќи се плашат да бидат третирали исто како што тие ги третираат жените. Веројатно некаде потсвесно, тие знаат дека начинот на кој ги објективизираат жените е погрешен, па тоа им предизвикува да се чувствуваат ранливо покрај геј мажите“, смета тој.

Замолчување на квир гласовите

Распространетоста на дигиталното родово базирано насилство не е изолирана грижа; тоа е алатка која активно ги потиснува гласовите. За квир жените, онлајн царството станува бојно поле, каде реториката со омраза и заплашувањето се обидуваат да ги избришат нивните наративи. Во дигиталната ера, сајбер-малтретирањето се појавува како моќно оружје што се користи за задушување на гласовите и наративите на квир жените. Оваа подмолна форма на насилство ги надминува географските граници, манифестирајќи се низ различни онлајн платформи. Квир девојките и жени често се наоѓаат на мета на тролови и ширачи на онлајн омраза.

Мојата соговорничка Сара*, Албанка од Македонија која сега живее во западна европска земја, е транс жена која за да ја живее својата вистина морала да се отсели од земјава и да прекине голем дел од нејзините роднински и пријателски врски.

„Македонија е патријархална земја, а мојата заедница е особено конзервативна. Не ни очекував разбирање, а уште помалку прифаќање дека се идентификувам како транс жена. Откако се отселив, живеам како транс жена и јас сум горда на мојата идентификација. Моите онлајн профили ги чувам подалеку од луѓето од мојот претходен живот. Коментарите полни со омраза како ‘Ти не си права жена’, ‘Не се глупирај, види се на што личиш’, ‘Кого лажеш, наказо’... уште се појавуваат во мојот инбокс и тоа од луѓе кои воопшто не ме познаваат. Странци, криејќи се зад лажни кориснички имиња, ја доведуваат во прашање автентичноста на мојот идентитет, сведувајќи го моето патување на обичен спектакл“, го споделува Сара своето потресно искуство.

Суровоста не беше ограничена на преиспитување на нејзината женственост. Коментарите, поттикнати од предрасуди, беа остар потсетник за Сара дека дури и во наводната безбедност на онлајн светот, транс луѓето се ранливи на корозивното влијание на сајбер суровоста. Имало моменти кога се изолирала, ги ставала на подолга пауза профилите на социјалните мрежи, размислувала за бришење на сметките. Но, во неа посилен бил гласот дека нема да дозволи да го избрише она што е поради „некои исплашени момчиња кои не знаат како да ја докажат својата машкост“. Сара обива да дозволи нивните зборови да ја дефинираат. Силата што ја добива од луѓето кои ја поддржуваат вели дека е нејзиниот „оклоп“.

„Со секој навредлив коментар, стојам поисправена, доказ за издржливоста што го дефинира транс искуството. Мојата надеж е дека, со споделување на ова, можеме да го расветлиме влијанието на дигиталната суровост во реалниот свет и да работиме кон иднина каде што автентичноста се дочекува со разбирање, а не со омраза и насилство.“

Приказната на Сара е само уште еден пример за анонимноста што ја дава дигиталната сфера, охрабрувајќи ги насилниците да објавуваат дискриминаторски и навредливи коментари, овековечувајќи непријателска средина која има за цел да ги замолчи гласовите на ЛГБТИ+ заедницата. Сајбер-малтретирањето ескалира до експлицитни закани и заплашувања. Квир жените може да се соочат не само со погрдни забелешки, туку и со веродостојни закани кои предизвикуваат страв и психичко вознемирување, принудувајќи ги на самонаметната тишина.

Нејзин најголем страв, сепак е доксингот - злонамерниот чин на јавно откривање приватни информации, што станува оружје за нарушување на приватноста на квир девојките и жените. Таа стравува дека ќе биде аутирана во родната земја, а уште не е подготвена за тоа. Помислата дека ќе бидат откриени нејзини лични детали создава атмосфера на изложеност и страв од реални последици, што останува моќна сила на замолчување.

Дигиталното насилство има за цел не само да ги заплаши, туку и да ги избрише квир наративите од дигиталните простори. Заедничките напори да се задушат ЛГБТИ+ гласовите придонесуваат за поширокиот предизвик на претставување, каде што приказните и искуствата на квир жените и небинарните луѓе се систематски маргинализирани или отфрлени.

Постојаниот наплив на онлајн малтретирање има данок на менталното здравје на квир девојките и жените. Постојаното дигитално насилство може да доведе до анксиозност, депресија и чувство на изолација, што дополнително ја зајакнува културата на тишина додека поединците се повлекуваат од онлајн просторите за да ја заштитат својата благосостојба.

Од клучно значење е да се препознае сајбер-малтретирањето не само како дигитална манифестација на насилство, туку и како пресметана стратегија за потиснување на различните гласови во ЛГБТИ+ заедницата. Кога ќе ги разбереме подобро тактките што ги користат сајбер силециите и нивното длабоко влијание, напорите за борба против дигиталното родово насилство може да се прилагодат за да се обезбеди ефикасна поддршка и заштита за квир жените.

Менталното здравје на удар

Дигиталното родово базирано насилство опфаќа низа онлајн однесувања, вклучувајќи сајбер малтретирање, вознемирување, доксинг и неконсензуално споделување на интимна

содржина. За квир жените, овие чинови често се испреплетени со хомофобија, бифобија и трансфобија, создавајќи непријателска виртуелна средина што ги отсликува офлајн предрасудите.

Психолошките последици врз квир жените се далекусежни. Постојаните онлајн напади го нагризуваат чувството на безбедност и припадност, поттикнувајќи анксиозност и хипервнимателност. Стравот од аутирање или соочување со јавно споделување на интимни и лични податоци додава дополнителен слој на стрес, што доведува до зголемени нивоа на депресија. Квир жените може да се борат со чувствата на изолација, бидејќи виртуелните простори наменети за градење заедница се трансформираат во арени на потенцијална штета.

Подмолната природа на дигиталното родово базирано насилство може да придонесе за длабока ерозија на самодовербата и самопочитта. Кога онлајн светот, простор за самоизразување и поврзување, ќе биде извалкан од омраза, квир жените може да ги интернализираат општествените предрасуди, што ќе доведе до негативно влијание врз нивната ментална благосостојба.

Додека ја откриваме сложената таписерија на дигиталното родово базирано насилство, императив е да се признае неговото непропорционално влијание врз квир жените. Застапувањето, образованието и создавањето побезбедни онлајн простори се суштински чекори кон демотирање на системските предрасуди кои придонесуваат за предизвиците за менталното здравје со кои се соочуваат квир жените во дигиталната област. Само преку колективен напор можеме да се стремиме кон виртуелен пејзаж кој промовира инклузивност, емпатија и ментална благосостојба на сите поединци, без оглед на нивниот родов идентитет или сексуална ориентација.

Засилена интерсекционалност: Навигирање низ дигиталното родово базирано насилство

Во сложената мрежа на дигитално родово насилство, искуствата на квир девојките и жени се длабоко испреплетени со повеќе аспекти на идентитетот. Интерсекционалноста, критична леќа која често се занемарува, открива сложена таписерија на дискриминација што оди подалеку од родот и сексуалната ориентација.

Додека дигиталните технологии нудат можности за поврзување и зајакнување, тие истовремено ги изложуваат ранливите популации на зголемени ризици. За квир луѓето, интернетот може да биде и спас и извор на опасност, бидејќи истите платформи што ја поттикнуваат заедницата, исто така, стануваат почва за дискриминација. Дигиталниот пејзаж е сведок на алармантен пораст на координирани онлајн напади насочени кон ЛГБТК+ поединци. Овие напади, често поттикнати од предрасуди и дезинформации, ја нагласуваат итната потреба од платформи за решавање на системските прашања и воведување силни мерки против говорот на омраза и вознемирувањето.

Зајакнувањето на ЛГБТК+ поединците со алатките за безбедно навигација низ дигиталниот пејзаж е итна потреба. Иницијативите фокусирани на образованието за сајбер безбедноста и дигиталната писменост можат да ги намалат ризиците, нудејќи штит против вооружувањето на технологијата.

Ефективната промена бара соработка помеѓу владите, невладините организации, технолошките компании и групите за застапување на ЛГБТК+. Создавањето робусна мрежа која се однесува и на правните и на технолошките аспекти е од суштинско значење за разбивање на структурите кои овозможуваат дигитално родово насилство.

Во соочувањето со тешката реалност на дигиталното родово базирано насилство врз квир

девојките и жените, императив е да се препознае меѓусебната поврзаност на овие прашања. Со засилување на различни гласови и поттикнување заеднички напори, општеството може да се стреми кон дигитален пејзаж кој не само што е достапен, туку и безбеден и омоќувачки за секого, без оглед на нивниот родов идентитет или сексуална ориентација.

**Имињата на соговорничките се изменети со цел да се заштити нивната приватност*

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**